

Krzysztof Duda

ORCID: 0000-0002-9810-2253
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Konteksty kulturowe utworzenia oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie

Cultural Contexts of Establishing a Branch
of the “Dante Alighieri” Society in Lviv

Abstrakt

Celem artykułu jest przybliżenie powstania oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie w 1929 r., a także edycja (wybranego) materiału źródłowego. U podstaw zainicjowania działania towarzystwa leżały inspiracje kulturowe oparte na polsko-włoskich relacjach towarzyskich pomiędzy konsulem Włoch w Katowicach, Ferrucciem de Luppis, a rodziną Adama i Janiny de Lambert Ebenbergerów, które zostaną przybliżone w artykule. Istotną rolę w tym względzie odegrały także osoby związane z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie, w którego murach – dzięki zaangażowaniu prof. Edmunda Bulandy – towarzystwo znalazło swoją siedzibę.

Słowa kluczowe: Dante Alighieri, Towarzystwo „Dante Alighieri”, Lwów, Edmund Bulanda, Ferruccio de Luppis, Janina de Lambert Ebenberger, Adam de Lambert Ebenberger.

Abstract

The aim of the article is to present the establishment of the branch of the Dante Alighieri Society in Lwów in 1929, along with editing the source material. The cause of the event itself had cultural inspirations based on Polish-Italian social relations between the Italian consul in Katowice – Ferruccio de Luppis, and the family of Adam and Janina de Lambert Ebenberger, which will be described in the article. The Jan Kazimierz University in Lwów also played an important role, within whose walls – thanks to the involvement of prof. Edmund Bulanda – the society found its headquarters.

Keywords: Dante Alighieri, The “Dante Alighieri” Society, Lwów, Edmund Bulanda, Ferruccio de Luppis, Janina de Lambert Ebenberger, Adam de Lambert Ebenberger.

Wprowadzenie

Dante Alighieri uznawany jest za jednego z najwybitniejszych twórców kultury światowej, a jego dzieła – na czele z *Boską komedią* (wyd. 1321) – od wieków stanowiące inspiracje dla artystów, są również przedmiotem analiz oraz interpretacji licznych historyków literatury (kultury). Na przestrzeni dziejów powstało także wiele związków skupiających uczonych zajmujących się badaniami jego spuścizny. Działające od roku 1889 r. na terenie Królestwa Włoch Towarzystwo „Dante Alighieri” nadal jest największym propagatorem swojego patrona i kultury włoskiej na świecie¹. Aktywność włoskiego towarzystwa była inspiracją do powstania jego kolejnych oddziałów poza granicami Włoch, w tym także i Towarzystwa „Dante Alighieri” utworzonego we Lwowie w 1929 r., będącego najmłodszym oddziałem tej włoskiej organizacji kulturalnej w Polsce².

---

1 Zob. Società Dante Alighieri, *History of Società Dante Alighieri*, <https://www.dante.global/en/la-dante/history> (dostęp: 10.10.2024).

2 Szczegółowo współpracę na polu kulturalnym między Polakami a Włochami opisała Ligia Henczel w kontekście powstania oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” w Poznaniu. Autorka ujęła to następująco, zauważając, że największym „rozmachem i szerszym polem aktywności charakteryzowała się działalność włoskiej instytucji propagującej w świecie język włoski i kulturę Italii – Società Dante Alighieri, założonej w Rzymie (1889) przez grupę włoskich intelektualistów skupionych wokół późniejszego noblisty w dziedzinie literatury (1906), Giosuè Carducciego. Najwcześniej na ziemiach polskich ukonstytuował się oddział Towarzystwa Dante Alighieri w Katowicach (1920), następnie powstały oddziały w Krakowie (1922), Warszawie (1924), Łodzi, Wilnie (1928), Lwowie (1929). Ich utworzenie było zazwyczaj powiązane z powojennym rozwojem danego miasta i regionu”, Ligia Henczel, „Roman Pollak – współtwórca

W niniejszym artykule postaram się przybliżyć, w jakich okolicznościach powstał lwowski oddział towarzystwa, kto zainaugurował jego aktywność, a przede wszystkim jak ówczesne relacje środowiskowe (towarzyskie, społeczno-kulturowe, naukowe) ludzi zainteresowanych spuścizną Dantego pozwoliły na finalizację tego zamierzenia. Można bowiem odnieść wrażenie, że to właśnie związki między poszczególnymi aktorami owego wydarzenia zdają się najważniejszym aspektem w tym względzie, który wart jest szczególnej uwagi i szerszego omówienia. Poszczególni ludzie – w efekcie towarzyskiego dialogu – tworzą bowiem określone obszary kultury, co następnie staje się zaczynem do dalszego jej rozwoju i recepcji (kontynuacji, interpretacji).

Artykuł ten stanowi także przyczynek do przybliżenia polsko-włoskich relacji kulturowych w międzywojennym Lwowie, w czym znaczny udział miał także dorobek twórczy Dantego Alighieri i jego polska recepcja. Podejmując ten temat, jednocześnie uzupełniamy (w pewnym stopniu) lukę badawczą; wciąż jeszcze istniejącą w odniesieniu do pejzażu naukowo-kulturalnego przedwojennego Lwowa. Miasta, z wielowiekowym dorobkiem na niwie kultury polskiej, w istocie nadal jeszcze gruntownie nieprzebadanego, a co za tym idzie także i odpowiednio niedocenionego.

Należy zaznaczyć, iż poważną trudność w rekonstrukcji działalności Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie sprawia fakt, iż w archiwach nie zachowały się żadne materiały dotyczące funkcjonowania tej organizacji jako takiej. Toteż w rekonstrukcji poczynionej na kartach tego artykułu bazujemy jedynie na aktach osobowych poszczególnych osób biorących udział w tej inicjatywie oraz na pozostałych publikacjach, które przywołujemy w przypisach. Nie udało się także dotrzeć do szczegółowych danych, które mogłyby pozwolić na pełniejsze przybliżenie biografów wszystkich osób, które brały udział w działalności Towarzystwa „Dante Alighieri”.

1.

Zanim przejdziemy do lwowskiego upamiętnienia Dantego, warto dla porządku wspomnieć o tym, kiedy w Polsce odkryto jego dzieła i w jakiej mierze środowisko lwowskie było zaangażowane w promocję twórczości słynnego florentczyka. Na gruncie polskim osoba włoskiego poety

---

oddziału Towarzystwa Dante Alighieri w Poznaniu (1927–1939)”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka* 45(65) (2023): 124–125.

i odwołania do jego dzieł pojawiają się w znacznym odstępie czasowym od ich włoskiej premiery, a nawet i od śmierci samego Dantego, która miała miejsce w 1331 r. Pierwszym z Polaków, który przywołał postać Dantego, był Paweł Włodkowic z Brudzenia – wybitny uczonec, prawnik i pisarz religijny³. Włodkowic w czasie trwania Soboru w Konstancji – między rokiem 1415 a 1416 – wspominał Dantego jako tego, który próbował wykazać niezależność monarchii od papieża, za co niemalże został skazany na śmierć⁴. Włodkowic, będący w owym czasie znaczącą postacią w środowisku europejskim, nie był jednak zwolennikiem tego rodzaju postawy politycznej. On sam – w przeciwieństwie do Dantego – optował bowiem za mocną władzą papieską⁵. Nie zmienia to jednak faktu, że jako pierwszy pozostawił Włodkowic ślad świadczący o zaistnieniu Dantego w świadomości polskich elit intelektualnych jego czasów.

Chociaż dzieła Dantego w kolejnych latach były przywoływane także przez twórców kultury polskiej doby renesansu⁶, to jednak nie zaistniały one wówczas mocniej w kulturze polskiej oraz w ówczesnej dydaktyce akademickiej. Szersza recepcja dzieł Dantego i głębszy namysł nad jego dorobkiem rozpoczął się dopiero w czasie zaborów, kiedy to florentczyk stał się inspiracją dla polskich artystów; zarówno w kontekście poszukiwania własnej tożsamości kulturowej, jak i sensu życia⁷. Obok Dantego

-
- 3 **Paweł Włodkowic z Brudzenia** (ur. ok. 1370 w Brudzeniu Dużym – zm. 1436 r. w Krakowie) – polski ks. katolicki, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zob. Kazimierz Lankosz, „Paweł Włodkowic (ok. 1370–1436)”, w *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. Jerzy Stelmach, Waław Uruszczak (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000), 57–65.
  - 4 Zob. Ron Jenkins, „Hope at the Gates of Hell: Staging Dante’s Inferno behind bars”, *Performance Research* 26(1–2) (2021): 21–25.
  - 5 Postać Pawła Włodkowica jest mało doceniana w literaturze i kulturze polskiej, pomimo iż badacze źródeł wskazują na jego spore znaczenie międzynarodowe. Zob. Kazimierz Waluch, „Paweł Włodkowic w świetle dokumentów Archiwum Watykańskiego: Registri delie Suppliche, Registri Lateranensi, Registri Vaticani”, *Notatki Płockie* 4/177 (1998): 6–12.
  - 6 Bardzo szczegółowej analizie prac nad Dantem w kulturze staropolskiej dokonał Andrzej Litwornia. Zob. Andrzej Litwornia, „Dante w kulturze staropolskiej: stulecia XV–XVI”, *Pamiętnik Literacki* 81/1 (1990): 167–208. W odniesieniu do renesansu w Polsce Litwornia – opierając się na szczegółowych analizach dzieł – zauważył, że: „w wieku XVI, zwłaszcza w drugiej jego połowie, będzie więc i u nas Dante poetą znanym w wąskim tylko kręgu, nieczytanym, a co więcej – zanim go wreszcie zaczęto pod koniec stulecia czytać – nobilitowanym na pomnikowego klasyka; stanie się punktem odniesienia dla krajowych sław, podobnych mu «ojców literatury»”, Litwornia, „Dante w kulturze staropolskiej: stulecia XV–XVI”, 196.
  - 7 Niezwykle trafnie opisuje to Luigi Marinelli. Autor zwraca uwagę, że: „(...) nie przez przypadek w Polsce XIX wieku, a zwłaszcza w Polsce «Wielkiej Emigracji», a później w wieku XX – «Drugiej Emigracji», Dante będzie się ukazywał w różnych przebraniach (wygnańca, pielgrzyma, polityka, proroka albo wieszczka...) i pod różnymi

nie przeszli obojętnie nasi wieszczowie narodowi: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Zygmunt Krasiński, a także Cyprian Kamil Norwid. W swojej twórczości na rozmaite sposoby odwoływali się oni do dzieł Dantego, a szczególnie do *Boskiej komedii*⁸.

Jak widać, Dante znalazł zatem swoje ważne miejsce w kulturze polskiej dopiero w epoce kryzysu politycznego i tożsamościowego. Jego twórczość poetycka, oparta na klasycznej filozofii⁹, stała się wówczas pewnym egzystencjalnym drogowskazem, który pozwalał na odnalezienie siebie w świecie bez harmonii i porządku. Co więcej, dzieła Dantego inspirowały polskich autorów do wkraczania na nowe szlaki poetyckie¹⁰.

Nad twórczością Dantego w czasach zaborów pochylił się również Józef Ignacy Kraszewski¹¹. Jego rozmyślenia o dziele florenckiego poety ukazały się w Poznaniu w pracy pt. *Dante. Studja nad Komedją Bożką przez J.I. Kraszewskiego* („Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk

---

«pseudonimami», metonimiami lub antonomazjami (Beatrycze, Wirgiliusza, Ulisesa, Ugolina, Franczeski...), albo też wprost pod swoim własnym imieniem czy we własnym dziele, jako postać centralna dla refleksji i autorefleksji literackiej. Dlatego, jeśli nie bez racji mówiono kiedyś o «dantejskim kodzie w rosyjskim symbolizmie», tym bardziej w odniesieniu do polskiej kultury literackiej należałoby mówić, jeśli nie o «systemie, to przynajmniej o «paradygmacie nowoczesnego dantyzmu»”. Luigi Marinelli, „Polski dantyzm między epiką a etyką”, *Roczniki Humanistyczne* LX/1(2012): 141–142.

- 8 Szczegółowe studium wpływu Dantego na Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego i Norwida znaleźć można w pracy Agnieszki Kuciak, gdzie autorka bardzo szczegółowo oddaje inspiracje i nawiązania do Dantego. Zob. Agnieszka Kuciak, *Dante romantyków: recepcja Boskiej Komedii u Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego i Norwida* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2003).
- 9 O koncepcji człowieka w myśli Dantego tak pisał Bogdan Lisiak: „Człowiek w rozumieniu Dantego jest jakby oddzielnym światem – mikrokosmosem, przed którym otwiera się perspektywa makrokosmosu uporządkowanego, racjonalnego i wiecznego. Stanowi on zatem dla wędrowca pewną zachętę, aby poprzez nawiązanie relacji z racjonalnym i harmonijnym wszechświatem stawać się podobnym do niego. Wszechświat w poemacie włoskiego poety ma w sobie pewne etyczne przesłanie, iż życie ludzkie nie musi być bolesnym chaosem, lecz racjonalnym pięknem”. Bogdan Lisiak, „Dante Alighieri – poeta i filozof czasu kryzysu”, *Rocznik Filozoficzny Ignatianum* 26/2 (2020): 81–82.
- 10 Ze względu na tematykę artykułu nie będziemy jednak szerzej przybliżali publikacji polskich autorów poświęconych Dantemu oraz inspirujących się nim. Bardzo interesującą pozycją jest także monografia Chiary Taraborrelli, w której autorka w sposób syntetyczny przybliżyła recepcję Dantego w literaturze polskiej na przestrzeni wieków. Taraborrelli w swoich badaniach skupiła się w dużej mierze na dantejskich wątkach w polskiej literaturze współczesnej. Zob. Chiara Taraborrelli, *Un Dante polacco Saggio sulla ricezione della figura e dell'opera dantesca in Polonia, dal Quattrocento a Miłosz* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022).
- 11 Józef Ignacy Kraszewski, „Dante. Studja nad Komedją Bożką przez J.I. Kraszewskiego”, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego* 5 (1869): 95–189.

Poznańskiego”, 1869, nr 5) [pisownia oryginalna – K.D.]. Warto dodać, że Dante towarzyszył Kraszewskiemu i jego pisarstwu bardzo długo¹². Niewątpliwie pisarz ten czuł głębię myśli florentczyka i doceniał jego wkład w kulturę światową – z tego względu wplatał on wątki dantejskie również do swoich dzieł¹³.

Polska recepcja Dantego obejmuje także przekłady jego dzieł, a przede wszystkim najważniejszego z nich, czyli wspomnianej już *Boskiej komedii*. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że owe translacje miały dość szczególną, bo kresową proveniencję. Pierwsze całościowe tłumaczenie wspomnianego dzieła Dantego dokonane zostało bowiem przez urodzonego na Grodzieńszczyźnie romantycznego poetę – Juliana Korsaka¹⁴. Jego przekład *Boskiej komedii* ukazał się w Warszawie w 1860 r.¹⁵, czyli pięć lat po śmierci poety. Warto nadmienić, że tłumaczenie dokonane przez Korsaka uznawane jest przez znawców tematu za bardzo dobre. *Boską komedię* przetłumaczył także Antoni Stanisławski¹⁶ – prawnik

---

12 Zob. Andrea F. de Carlo, „Il dantismo di Józef Ignacy Kraszewski”, *Postscriptum Polonistyczne* 2/30 (2022): 1–10.

13 Trafnie zauważył to Michał Frąckiewicz w opisie podróży Kraszewskiego do Krakowa i Lwowa. Komentator jego twórczości ujął to następująco: „(...) Trzeba wiedzieć, że Kraszewski przez całe życie w dłuższych lub krótszych przerwach zajmował się Dantem i z zapalem się w nim rozczytywał. W powieściach często Dantego wspomina, z poezji jego, szczególnie z Boskiej Komedii, wydobywa niejedną głębszą myśl, uprzytomnia sobie niejedną scenę i nie raz czerpie natchnienie z Dantego. I tak w fantazji pt.: «Pod włoskiem niebem» jeden z jego bohaterów trapiiony zagadnieniami co to jest życie, co miłość, co szczęście, jak godzić zadowolenie własne z ogólnem bierze do rąk pisma Dantego, wnika w ducha tej wielkiej poezji w niej szuka odpowiedzi na zadane sobie pytania. Kraszewski podaje tam nawet przekład z V-tej pieśni «Piekle» (...). Michał Frąckiewicz, *Józef Ignacy Kraszewski w Krakowie i we Lwowie w r. 1867 i odczyty jego o Dantem: wspomnienia z przeszłości w setną rocznicę urodzin zebr. i ułożył Michał Frąckiewicz* (Kraków: Krakowska Drukarnia Nakładowa, 1912), 14.

14 **Julian Korsak** (ur. 13 lutego 1806 r. lub 1807 r. w Słonimie – zm. 30 sierpnia 1855 r. w Nowogródku) – polski poeta romantyczny, przyjaciel Adama Mickiewicza. Zob. Zofia Morawiecka, „Korsak Julian”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969), 108–110.

15 Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. Julian Korsak (Warszawa: 1860). W przedmowie do wydania *Boskiej komedii* z roku 1899 dowiadujemy się, że Korsak pracował nad swoim dziełem dwanaście lat. Zob. Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. Julian Korsak, z ilustracjami Gustawa Dore, t. I: *Piekle* (Warszawa: Nakład i Druk S. Orgelbrandta, 1899), IV.

16 **Antoni Stanisławski** (ur. 13 czerwca 1817 r. w Stawiszczach – zm. 9 sierpnia 1883 r. w Białej Cerkwi) – polski dr, prawnik, tłumacz, wykładowca uniwersytecki w Kazaniu i Charkowie. Zob. L.J., „Antoni Stanisławski”, *Tygodnik Ilustrowany* 35(1883): 129

i tłumacz, urodzony w Stawiszczach pod Białą Cerkwią. Jego przekład ukazał się drukiem w Poznaniu w 1870 r.¹⁷

2.

Natomiast już w samym Lwowie najważniejszym dziełem Dantego zajął się wybitny lwowski romanista, tłumacz i poeta prof. Edward Porębowicz¹⁸; będący swoistym łącznikiem między XIX i XX-wiecznymi tradycjami naukowymi w Polsce¹⁹. Tłumaczenie to, wydane w trzech tomach w Warszawie w latach 1899–1906, przez wielu badaczy uznawane jest za najlepszy polski przekład *Boskiej komedii*²⁰. Należy podkreślić, że Porębowicz nie tylko przetłumaczył *Boską komedię*, ale również przybliżył polskiemu odbiorcy osobę Dantego Alighieri. W 1906 r. – we Lwowie i Warszawie – ukazała się bowiem monografia jego autorstwa poświęcona włoskiemu twórcy, zatytułowana po prostu *Dante*²¹.

Biografia Dantego doczekała się drugiego wydania, które ukazało się w Warszawie w roku 1922²². Lwowski badacz uzupełnił je o nowe wątki z życia florenckiego poety oraz rozwinął jego myśl. W swoim zamysle Porębowicz starał się w taki sposób oświetlić życie i twórczość Dantego, by polski czytelnik mógł zarazem poznać losy poety-geniusza, jak również zrozumieć przestrzeń kulturową, w której kształtowała się i dojrzewała jego twórczość, a także by zdołał pojąć choćby część przeżyć inspirujących aktywność literacką florentczyka²³.

17 Zob. Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. Antoni Stanisławski (Poznań: Nakładem Księgarni J. K. Żupańskiego, 1870).

18 Edward Porębowicz (ur. 20 lutego 1862 r. w Warszawie – zm. 24 sierpnia 1937 r. we Lwowie) – polski profesor – romanista, tłumacz, poeta. Zob. Stefan Glixelli, „Ś.p. Edward Porębowicz”, *Pamiętnik Literacki* 1/4 (1937): 374–377.

19 Zob. Łukasz Tomasz Sroka, „Wydział humanistyczny”, w *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. Adam Redzik (Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015), 595.

20 Zob. Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. Edward Porębowicz (Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1899–1906).

21 Zob. Edward Porębowicz, *Dante* (Lwów: Wyd. Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, 1906).

22 Zob. Edward Porębowicz, *Dante. Wydanie drugie przejrzane i powiększone* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Biblioteka Polska, 1922).

23 Porębowicz, choć sam uznawany był za erudyte, podchodził z wielką pokorą do pracy nad dziełem i osobą Dantego. We wstępie do jego biografii wyraził to następująco: „Do zrozumienia Dantego potrzeba, zanim się wstąpi w progi stolicy wielkiego ducha, odbyć podróż po jego dziedzinie; uprzytomnić sobie rysy epoki, oswoić się z warunkami, w których geniusz wyrastał i działał. Zebrać wiadomości o osobie poety, o jego

Jak widać, w niepodległej Polsce zainteresowanie Dantem wcale nie zmalało. Przykładem – obok wspomnianej już drugiej edycji monografii Dantego pióra Porębowicza – jest praca bibliotekarza Biblioteki Polskiej w Paryżu²⁴, Stanisława Piotra Koczorowskiego²⁵ z 1921 r. pt. *Bibliografia przekładów dzieł jego tudzież prac Jemu poświęconych a w Polsce lub przez Polaków wykonanych ze wstępem, przypisami i wzorami przekładów*²⁶. Koczorowski dokonał tam zestawienia publikacji polskich autorów, którzy tłumaczyli dzieła Dantego oraz poświęcili swoje prace analizie jego dorobku. Bibliografia Kaczorowskiego przez wiele lat służyła badaczom, jednocześnie będąc dla nich czymś w rodzaju słownika biograficznego.

Przy okazji warto też dodać, że jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny światowej wybitny ekonomista prof. Antoni Kostanecki²⁷, pracujący w Wyższej Szkole Politechnicznej we Lwowie, poddał analizie

---

losach bolesnych, o porywach wielkodusznych, rozczarowaniach tragicznych. Potem, gdy się odtworzy dzieło, tj. pozna jego genezę, kształt widziany, dążność utajoną i gdy już wyraźniej zacznie się rysować i jaśnieć postać człowieka, wtedy, o ile metoda krytyczna nie zawiedzie, na podstawie zebranego materiału określi się naturę jego twórczego umysłu. Ale jeżeli przy tej pracy zdarzy się, że pewnych niebotycznych wartości geniuszu żadną ze znanych miar ludzkich wymierzyć się nie da, to trzeba będzie w pokorze uznać przestrożę, jaką Beatrycze daje poecie i śmiertelnikom w obliczności wiecznych zagadek: Rozumie ludzki, dość tobie *ad quia!*...” Porębowicz, *Dante*, 2–3.

- 24 **Biblioteka Polska w Paryżu** formalnie powstała 24 listopada 1838 r. Inicjatorem jej utworzenia był Karol Sienkiewicz (1793–1860), natomiast formalnie podlegała ona ks. Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu (1770–1861), który utworzył ją aktem fundacyjnym. W 1893 r. Biblioteka Polska trafiła w ręce Akademii Umiejętności w Krakowie, która administrowała nią do 1946 r. W 1951 r. majątek PAU przejęła PAN, jednak rozpoczęła się spór o Bibliotekę, która ostatecznie nie została przekazana pod kuratelę PRL. Uruchomiona przez reaktywowane Towarzystwo Historyczno-Literackie. W 2013 roku zbiory Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego, Biblioteka Polska w Paryżu, a także Muzeum Adama Mickiewicza zostały wpisane do Rejestru Pamięci Świata prowadzonego przez UNESCO. Zob. NCK, *180 lat temu powstała Biblioteka Polska w Paryżu*, <https://www.nck.pl/aktualnosci/180-lat-temu-powstala-biblioteka-polska-w-paryzu> (dostęp: 03.11.2024).
- 25 **Stanisław Piotr Koczorowski** (ur. 29 czerwca 1888 r. w Warszawie – zm. 30 listopada 1958 r. w Kielcach) – polski bibliotekarz, bibliograf i bibliofil. Zob. Halina Kuropatwińska-Świdowa, „Bibliofil-humanista – Stanisław Piotr Koczorowski”, w *Portrety bibliotekarzy*, red. Irena Morsztynkiewiczowa (Wrocław: Ossolineum, 1980), 132–140.
- 26 Stanisław Piotr Koczorowski, *Dante w Polsce, bibliografia przekładów dzieł jego tudzież z pracami mu poświęconych a w Polsce lub przez Polaków wykonanych z wstępem, przypisami i wzorami przekładów* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1921).
- 27 **Antoni Kostanecki** (ur. 9 stycznia 1866 r. w Myszakowie – zm. 4 stycznia 1941 r. w Zielonej Dąbrowie pod Radomiem) – polski profesor, ekonomista. Rektor Uniwersytetu Warszawskiego. Zob. Cecylia Leszczyńska, „Antoni Paweł Kostanecki 1866–1941”, w *Portrety Uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945, A–Ł*, red. Piotr Salwa, Andrzej Kajetan Wróblewski (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016), 380–385.

filozoficznej kategorii własności obecną w myśli Dantego²⁸. Jego praca nosząca tytuł *Dantes Philosophie des Eigenthums*²⁹ została wydana w języku niemieckim w 1912 r. w Berlinie i Lipsku. Było to badanie pionierskie, ukazujące myśli włoskiego poety z innego, bo ekonomicznego, punktu widzenia.

3.

Lwów – od drugiej połowy XIX w. do wybuchu drugiej wojny światowej – będący kuźnią polskich elit intelektualnych, skupionych przede wszystkim przy Uniwersytecie Jana Kazimierza, nie zapomniał o wielkim włoskim twórcy. W 1929 r. (a więc stosunkowo późno, biorąc pod uwagę czas, jaki upłynął od wydania ostatniego tomu tłumaczenia *Boskiej komedii* autorstwa Porębowicza, a także edycji jego monografii) został powołany we Lwowie oddział włoskiego Towarzystwa „Dante Alighieri”. Warto nadmienić, że w przestrzeni miasta funkcjonowało wówczas wiele rozmaitych towarzystw (społecznych, kulturalnych, naukowych), z których najstarszym było zainicjowane 19 lutego 1873 r. Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika³⁰.

W tym miejscu warto przybliżyć kontekst społeczno-kulturowy, który zainicjował powstanie tej organizacji u progu lat 30. XX w.

---

28 Zob. Alfred Toczek, *Lwowskie środowisko historyczne i jego wkład w kulturę książki i prasy (1860–1918)* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2013), 361.

29 Zob. Antoni von Kostanecki, *Dantes Philosophie des Eigenthums (Aus Archiv für Rechts und Wirtschaftsphilosophie)* (Berlin–Leipzig: Rothschild, 1912).

30 Pierwszy zarząd towarzystwa powołano dopiero 17 stycznia 1875 r., stąd oficjalnie podaje się najczęściej datę prawną powstania, co nie zmienia faktu, że realnie zainicjowało ono działalność w 1873 r. Zob. Kazimierz Maślankiewicz (red.), *Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika 1875–1975* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981). Z innych towarzystw naukowych warte wspomnienia są: Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej, jak również Towarzystwo Naukowe we Lwowie. Zob. Magdalena Pyter, „Status prawny i działalność lwowskich towarzystw naukowych (1900–1939)”, *Roczniki Nauk Prawnych* 2(2009): 75–90.

Rycina 1. Popiersie Dantego Alighieri – brąz, lata 30. XX w. Ze zbiorów lwowskich

Źródło: Archiwum autora

Tym bardziej iż na potrzeby niniejszego artykułu udało się ustalić kilka faktów pozwalających wyciągnąć wnioski, że lwowska inicjatywa związana z propagowaniem życia i twórczości Dantego miała charakter towarzyski, co też postaramy się wykazać. Oczywiście prezentując owe odkrycia oraz wyciągając z nich wnioski, mamy świadomość, że niemal każda rekonstrukcja (historyczna, kulturowa) obarczona jest prawdopodobieństwem (domysłami), a nie zupełną pewnością. Najczęściej wpływa na to brak informacji o szczegółach (istotnych dla całości), takich jak – w tym przypadku – rozmowy towarzyskie toczone pomiędzy twórcami lwowskiego towarzystwa u progu jego założenia, o których to nie mamy żadnych informacji.

Aby przybliżyć niektóre szczegóły, ważne dla ogólnego obrazu towarzystwa, dokonamy (w celu uzupełnienia materiału historycznego) edycji statutu towarzystwa, który zachował się zamieszczony w publikacji wydanej w formie broszury pt. *Towarzystwo „Dante Alighieri” we Lwowie*.

(*Upamiętnienie inauguracji*), Lwów 1930³¹. Publikacja ta warta jest uwagi, gdyż pozwala odkryć nowe postaci, które współtworzyły kulturę polską Lwowa w omawianym okresie, a dotychczas albo w ogóle nie zostały rozpoznane, albo były rozpoznane dość słabo.

Wspomniana książeczka, licząca 94 strony, została wydana w „Drukarńi Polskiej” we Lwowie w 1930 r. i (na co wskazuje sam jej tytuł) miała upamiętnić powstanie Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie. W broszurze zostały zamieszczone statut (załączony w dwóch wersjach językowych: polskiej i włoskiej), a także oracja prof. Edmunda Bulandy oraz konsula Królestwa Italii w Polsce – Ferruccio de Luppis³². Całości dopełniają telegramy prof. Bulandy do centrali Towarzystwa „Dante Alighieri” w Rzymie wraz z odpowiedzią dyrektora generalnego Libera Fracasettiego³³. Znajduje się tam także telegram prof. Bulandy do

31 *Towarzystwo Dante Alighieri we Lwowie. (Upamiętnienie inauguracji)* (Lwów: Drukarnia Polska, 1930).

32 **Ferruccio de Luppis** (ur. 4 kwietnia 1880 r. w Ferrarze – zm. 16 marca 1959 r. w Ferrarze). W pisowni polskiej często pojawia się jako: „Lupis”. Włoski dr, arystokrata, dyplomata, antykwariusz, pisarz, fotograf, poeta. Studiował w Padwie i Rzymie. W czasie studiów w Ferrarze założył i redagował pismo „Schiffanola”, które miało charakter literacki. Jako student trafił do Polski i zafascynował się polską kulturą. W 1919 r. uczestniczył w misji dyplomatycznej w Małopolsce Wschodniej. Pełnił funkcję konsula honorowego Polski w Wenecji. Trudno określić, kiedy trafił do Polski jako konsul, natomiast do 1934 r. pełnił on tę funkcję w Katowicach, skąd został przeniesiony na placówkę Amsterdamu, stamtąd do Glasgow. Z Glasgow został przeniesiony w 1940 r. do Tuluzi, skąd wrócił do Włoch, zaraz po wypowiedzeniu wojny Francji przez Włochy. Żoną Ferruccio de Luppis była Polka – Wanda Maruszewska (...) z baronów Soldenhoff. Za zasługi dla Polski de Luppis odznaczony został orderem „Polonia Restituta”. W 1999 r. w Ferrarze Towarzystwo „Dante Alighieri” na budynku przy Corso Giovecca wmurowało tablicę pamiątkową, w dowód wdzięczności za propagowanie przez Ferruccio de Luppis myśli Dantego. Zob. „Pożegnanie konsula włoskiego”, *Goniec Śląski*, Katowice, XII/45 (1932): 4; Emilio Del Bel Belluz (red.), *Uno scrittore ferrarese Ferruccio Luppis (1880–1959)* (Ferrara: Liberty House, 1998); Remigio Pertocelli, „Citadels of spiritual resistance: the Italian schools in Scotland, 1924–1940”, *Modern Italy* 27/3 (2022): 225–238; Carlo Bassi, *Ab insomni non custodita dracone. Dentro la poesia di Ferrara. Ferruccio De Lupis e la grande impresa editoriale del 1921*, <https://rivista.fondazioneestense.it/it/2005/22/item/77-ab-insomni-non-custodita-dracone/77-ab-insomni-non-custodita-dracone> (dostęp: 10.11.2024); Chi Era Costui?, *Ferruccio Luppis*, <https://www.chieracostui.com/costui/docs/search/schedaoltre.asp?ID=13752> (dostęp: 10.11.2024); Libro d’Oro della Nobiltà Mediterranea, (*Giovanni*) *Antonio de’ Lupis di Soragna morto a Ferrara; probabile capostipite dei Lupis-Luppis di Ferrara*, <http://www.genmarenostrium.com/pagine-lettere/letteral/Lupis/Luppis%20di%20Ferrara.htm> (dostęp: 10.11.2024).

33 **Libero Fracasetti** (ur. 19 sierpnia 1863 r. w Bolonii – zm. 8 czerwca 1930 r. w Rzymie) – włoski prawnik, nauczyciel, działacz polityczny i społeczny, publicysta. Minister oświaty publicznej (1906 r.). Fracasetti dołączył do Zarządu Głównego Towarzystwa „Dante Alighieri” w 1920 r. Od 1926 r. był w sposób szczególnie odpowiedzialny za promocję książek włoskich. Od 1927 r. do śmierci w 1930 r. był dyrektorem generalnym Towarzystwa „Dante Alighieri”. Bardzo mocno zaangażował się w renowację

ambasadora Królestwa Italii w Polsce – hrabiego Alberta Martina Franklina³⁴ wraz z odpowiedzią od niego, a także dwa wykłady profesora Stanisława Łempickiego³⁵ poświęcone relacjom polsko-włoskim.

Wspomniane wykłady Łempickiego – poza ową broszurą – zostały także wydane osobno. Zamieszczono je (w tym samym roku) również w książeczce noszącej tytuł *Dante i kultura włoska w Polsce (dwa odczyty)*³⁶. Jak zaznaczył autor na łamach tej publikacji, były one przedrukiem felietonów z „Gazety Lwowskiej”, przy tym jednak Łempicki nie podał roku, w którym zostały tam opublikowane. W biografii i dorobku Łempickiego nie znajdujemy owych artykułów, zamieszczonych pierwotnie w „Gazecie Lwowskiej”, udało się natomiast odnaleźć opublikowany na łamach „Gazety Lwowskiej” w roku 1929 r. jeden jego artykuł pt. *Dante a Polska*³⁷. Data wydania powyższej książeczki ze wspomnianymi dwoma artykułami Łempickiego wykracza już poza czas powstania towarzystwa, gdyż ukazała się ona w roku 1930³⁸.

We wspomnianej powyżej publikacji zwartej Łempicki zamieścił również dedykację następującej treści: „Towarzystwu Dante Alighieri w Rzymie ofiaruje jego oddział we Lwowie i autor”³⁹. Dosyć wątpliwe,

---

Palazzo Firenze, która była rzymską siedzibą Centrali Towarzystwa „Dante Alighieri”. Zob. Tamara van Kessel, *Cultural promotion and imperialism: the Dante Alighieri Society and the British Council contesting the Mediterranean in the 1930s*. (Amsterdam: University of Amsterdam, 2011), 73; Alex Cittadella, *Fracassetti Libero (1863 – 1930) insegnante, promotore culturale, amministratore pubblico*, <https://www.dizionariobiograficoidefriliani.it/fracassetti-libero/> (dostęp: 10.11.2024).

- 34 **Alberto Martin Franklin** (ur. 24 kwietnia 1876 r. w Neapolu – zm. 3 kwietnia 1943 r. w Rzymie) – włoski polityk, dyplomata. Ambasador w kilku krajach, w tym w Polsce. Listy uwierzytelniające złożył 4 czerwca 1929 r., zaś swoją misję zakończył w 1931 r. Zob. Vittorio Spredi, *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*, t. IV (Milano: Forni Editore Bologna, 1931), 423; Agata Rola-Bruni, „Placówki dyplomatyczne w Warszawie (odc. V): ambasada włoska”, <https://www.polacchiinitalia.it/placowki-dyplomatyczne-w-warszawie-odc-v-ambasada-wloska/> (dostęp: 17.11.2024).
- 35 **Stanisław Łempicki** (ur. 25 maja 1886 r. w Kamionce Strumiłowej – zm. 2 grudnia 1947 r. w Krakowie) – polski profesor. Historyk literatury i pisarz. Pracownik, dziekan i prodziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zob. ks. Alfons Schletz CM, „Stanisław Łempicki 1886–1947”, *Nasza Przyszłość* 115–116 (2011): 91–114.
- 36 Stanisław Łempicki, *Dante i kultura włoska w Polsce (dwa odczyty)* (Lwów: Drukarnia Polska, 1930).
- 37 Stanisław Łempicki, „Dante a Polska”, *Gazeta Lwowska* 268 (1929). Podaję za: Schletz, „Stanisław Łempicki 1886–1947”, 110.
- 38 Łempicki, *Dante i kultura włoska w Polsce (Dwa odczyty)*, 72.
- 39 *Ibidem*, 2. Warto przybliżyć, jak bardzo Łempicki cenił Dantego. Pisał o nim następująco: „Jak istność potężna i samodzielna, oderwana już od swego twórcy, utrzymała się «Komedia Boska» przez wieki i czyniła swoje władztwo czarodziejskie a niesamowite nad wszystkimi czasami i narodami – pomijając okresy pewnego zapomnienia – czyniła

by autor sam z siebie łożył na druk takiej książeczki. Możemy postawić tezę, że były one wydane ze środków Uniwersytetu, uzyskanych być może w drodze subwencji, o której wspomnimy w dalszej części.

4.

Zacznijmy jednak od ustalenia podstawowych faktów dotyczących oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie. Z pewnością możemy określić datę jego powstania: akt inauguracji odbył się bowiem 10 kwietnia 1929 r.⁴⁰ Nie wiemy, czy wydarzenie lwowskie miało bardzo uroczystą i oficjalną oprawę, wiemy jedynie, że odbyło się ono w Uniwersytecie Jana Kazimierza w Instytucie Archeologii Klasycznej⁴¹, którym kierował prof. Bulanda. Niemniej jednak miało ono swoją recepcję w prasie krajowej⁴². Od tej chwili istnienie towarzystwa wzbogaciło przestrzeń kulturową miasta nad Pełtwią.

Jak dowiadujemy się ze statutu, zebranie założycielskie wyłoniło władze tejże organizacji. Prezesem towarzystwa został prof. Bulanda, wiceprezesem – Janina Ebenbergerowa⁴³, sekretarzem – profesor Stanisław

---

swoje władztwo nad literaturą i sztukami plastycznymi, nad różnorodnymi gałęziami piśmiennictwa, a nawet kultury duchowej w ogóle. Jak niegdyś w średniowieczu chrześcijańskim Wergili, tak potem Dante Alighieri urastał na wspaniałego maga i czarownika, na jedynego chrześcijanina-twórcę, przed którym otworzyły się bramy piekieł i cudowne podwoje niebios, grając milionami symbolicznych światła (...).
Ibidem, 10.

40 Zob. Agnieszka Biedrzycka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939* (Kraków: Universitas, 2012), 466.

41 W różnych materiałach stosuje się nazwę „zakład”, jednak w oficjalnych dokumentach UJK, nazwa brzmi „Instytut archeologii klasycznej”. Zob. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: za rok szkolny 1929/30: stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów* (Lwów: Uniwersytet Jana Kazimierza, 1931), 102.

42 Wiadomość o powstaniu oddziału lwowskiego Towarzystwa „Dante Alighieri” znajdujemy w odległej od Lwowa prasie inowrocławskiej. Anonimowy autor podał następującą informację o wydarzeniu: „Odbyło się we Lwowie w zakładzie archeologii klasycznej uniwersytetu lwowskiego konstytucyjne zebranie lwowskiego oddziału Towarzystwa «Dante Alighieri» powstałego dzięki inicjatywie profesora uniwersytetu dr. Bulandy. Zadaniem towarzystwa, posiadającego swoje oddziały już dawno w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Katowicach jest nawiązanie ścisłych stosunków kulturalnych między Polską i Włochami oraz szerzenie wśród społeczeństwa polskiego znajomości kultury włoskiej. Na zebraniu dokonano wyboru władz Towarzystwa na Lwów z prezesem dr. Bulandą na czele”. *Dziennik Kujawski* 37/90 (1929): 8.

43 **Janina de Lambert Ebenberger** (ur. 8 września 1900 r. we Lwowie – zm. 5 stycznia 1958 r. w Krakowie) z domu Orzechowska – matka chrzestna powstałej we Lwowie 7 Eskadry Myśliwców im. Tadeusza Kościuszki oraz przewodnicząca Straży Mogił Polskich Bohaterów we Lwowie. W latach 1935–1939 wykładała na Uniwersytecie Jana

Łempicki, zaś skarbnikiem Helena Sroczyńska⁴⁴. Członkami „wydziału” (której to nazwy użyto być może na wzór rady wydziału na uczelniach wyższych) zostali: włoski śpiewak operowy, zamieszkały we Lwowie – Augusto Dianni⁴⁵, historyk sztuki – prof. Władysław Kozicki⁴⁶,

---

Kazimierza sztukę włoską. W czasie drugiej wojny światowej – od 1942 r. – prowadziła na ul. Św. Mikołaja we Lwowie kawiarnię polską „Adria”. Po wojnie trafiła do Sopotu, gdzie w 1945 r., jako kierowniczką Wydziału Oświaty i Kultury, rozpoczęła tworzenie biblioteki miejskiej na bazie księgozbiorów poniemieckich. W Gdańsku w latach 1947–1950 prowadziła zajęcia z historii sztuki w Państwowej Wyższej Szkole Plastycznej. Musiała zrezygnować z pracy wskutek szykan władz komunistycznych. Zob. Witold Ziembicki, „Adam de Lambert Ebenberger 23 października 1882 – 15 lutego 1932”, *Łowiec* 54/5 (1932): 59–60; Kazimiera Targowska, „40-lecie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sopocie”, *Poradnik Bibliotekarza* 4 (1988): 42; Roman Nieczyporowski, „The Joy of Creation. Teresa Sierant-Mikicicz’s Role in Building the Gdansk Academy of Fine Arts Brand”, *Sztuka i Dokumentacja* 29 (2023): 57–62; Andrzej Olejko, „Obcokrajowcy w lotnictwie polskim u progu niepodległości i obce trendy w nim po 1918 roku – szkic tematyczny”, w *Swojskość oraz cudzoziemszczyzna. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej*, red. Andrzej Niewiński (Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon, 2022), 210–234; Wanda Niemczycka-Babel, *Lata wojny 1939–1945*, <https://www.lwow.com.pl/wanda/apokalipsa2.html> (dostęp: 18.11.2024).

- 44 **Helena Sroczyńska** – być może chodziło o lwowską tłumaczkę, która przełożyła m.in. *Marka w lesie* autorstwa Waldemara Bonselesa (1881–1952), niemieckiego pisarza, twórcy przygód Pszczółki Mai. Zob. Waldemar Bonseles, *Marek w lesie*, tłum. Helena Sroczyńska (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1928).
- 45 W teście **August Diani**, a właściwie to: **Augusto Dianni** (ur. 28 stycznia 1873 r. w Rzymie – zm. 11 sierpnia 1938 r. we Lwowie) – włoski śpiewak. Przed swoją premierą scenach polskich miał swój debiut we Włoszech, gdzie śpiewał z Gemmą Bellincioni (1864–1950). Miał także występy w operze Covent Garden w Londynie. W 1903 przyjechał do Polski i już w tym samym roku śpiewał główne partie tenorowe w Teatrze miejskim we Lwowie, gdzie był na stałe zatrudniony po tym, jak zamieszkał tam na stałe. Po I wojnie światowej był nauczycielem śpiewu we Lwowie, gdzie prowadził też własną szkołę. Nieco wcześniej, bo 12 sierpnia 1912 r., wszedł w związek małżeński z Jadwigą Czermak (1886–1981), nauczycielką gimnazjalną ze Lwowa, historyczką matematyki. Augusto Dianni został odznaczony krzyżem „Polonia Restituta” w 1936 r. i wówczas też dostał polskie obywatelstwo. Zmarł nagle w 1938 r., pochowany jest na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Zob. Stanisław Dąbrowski, *Słownik Biograficzny Teatru Polskiego 1765–1965* (Warszawa: PWN, 1973), 128; Zofia Pawlikowska-Brożek, Andrzej Wachułka, „Jadwiga Stefania Dianni (1886–1981) we wspomnieniach historyków matematyki”, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 27/1 (1982): 189–194; Edward Webersfeld, *Teatr miejski we Lwowie. Sztuki i szkice*, oprac. Maciej Dęboróg-Bylczyński (Gdańsk-Bydgoszcz: Teatr Mały, 2012), 72.
- 46 **Władysław Kozicki** (ur. 29 października 1879 r. w Jackówce na Podolu – zm. 12 stycznia 1936 r. we Lwowie) – prof. UJK, dr hab., historyk sztuki, pisarz, krytyk literacki, działacz niepodległościowy. Zob. Jan Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007), 41.

zoolog – prof. Kazimierz Kwietniewski⁴⁷, medyk – dr Witold Łuczyński⁴⁸, pisarz i poeta – Michał Pawlikowski⁴⁹ oraz hrabina Felicja Skarbkowa⁵⁰. Czterech profesorów uniwersyteckich wchodzących w skład towarzystwa – spośród których Kwietniewski był profesorem uznanym także i we Włoszech, jeden doktor i pięć znamienitych osób związanych ze Lwowem pochodzących spoza środowiska akademickiego, rzeczywiście, nadawało powagi temu przedsięwzięciu i musiało robić wrażenie nawet na osobach niezwiązanych ze środowiskiem intelektualnym.

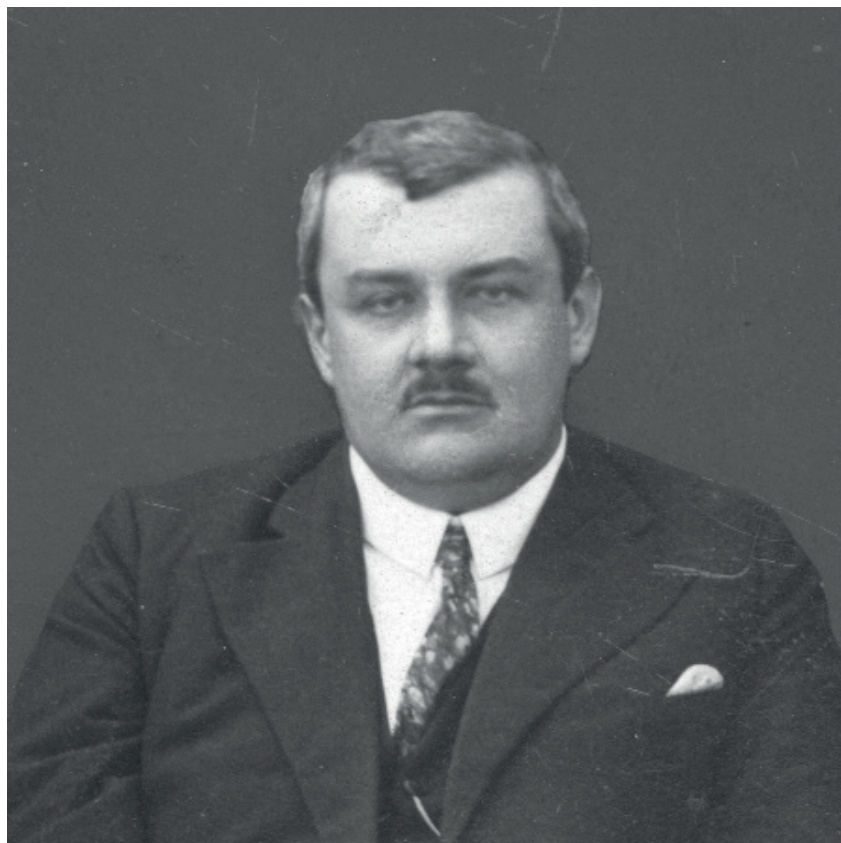
47 **Kazimierz Kwietniewski** (ur. 3 kwietnia 1873 r. w Warszawie – zm. 4 października 1942 r. w Warszawie) – polski profesor, zoolog. Profesor zoologii w Padwie i Pizzie oraz na UJK we Lwowie. Zob. Encyklopedia PWN, *Kazimierz Kwietniewski*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kwietniewski-Kazimierz;3929708> (dostęp: 15.10.2024).

48 **Witold Schreiber-Łuczyński** (ur. 20 czerwca 1875 r. we Lwowie – po 1939 r.) – dr filozofii i medycyny, kardiolog, antropolog kultury. Dyr. miejskiej kliniki chorób zakaźnych we Lwowie. Pisarz i tłumacz, działacz społeczny. Zob. Roman Piątkowski, „Odbicie więźniów ze szpitala przy ul. Zamarstynowskiej we Lwowie 15 kwietnia 1943 r.”, *Biuletyn Informacyjny* 61 (2011): 20; Sejm Wielki, *Witold Aleksander Marian Schreiber-Łuczyński*, <https://www.sejm-wielki.pl/b/loza.5972> (dostęp: 18.11.2024).

49 **Michał Gwalbert Pawlikowski** (ur. 2 marca 1887 r. w Wiedniu – zm. 15 listopada 1970 r. w Londynie) – polski pisarz, poeta, wydawca, kolekcjoner i taternik. Zob. Rościśław Skręt, Alina Szklarska-Lohmannowa, „Pawlikowski Michał”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXV (Wrocław: Ossolineum, 1980), 455–459.

50 **Felicja Skarbkowa** (ur. 12 marca 1872 r. w Laszkach Dolnych – zm. 29 listopada 1963 r. w Krakowie), primo voto Fredrowa, secundo voto Skarbkowa – działaczka społeczna, wdowa po Andrzeju Maksymilianie hr. Fredrze (1859–1898) i Aleksandrze hr. Skarbkę z Góry (1874–1922). Zob. Elżbieta Orman, „Skarbek Aleksander Wincenty Jan (1874–1922)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVIII (Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 1997–1998), 1–7.

Rycina 2. Fot. M. Munc. Prof. Stanisław Łempicki (1886–1947)

Źródło: NAC

Rycina 3. Fot. NN. Prof. Władysław Kozicki (1879–1936)

Źródło: NAC

Rycina 5. Fot. NN. Ambasador Królestwa Włoch – Alberto Martin Franklin (1876–1943) – Warszawa 1929 r.

Źródło: NAC

Możemy też śmiało postawić tezę, że formalnym inicjatorem powstania towarzystwa był ówczesny zastępca prorektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie⁵¹, członek korespondent powołanego w 1925 r. we Florencji *Comitato Permanente per l'Etruria*⁵² – prof. dr Edmund Bulanda⁵³. Jak wspomniał Bulanda w swoim wykładzie inauguracyjnym,

51 Zob. *Skład Uniwersytetu Jana Kazimierza w latach akademickich 1928/29 i 1929/30* (Lwów: UJK, 1930), 3.

52 Zob. *ibidem*, 26. Natomiast o działalności organizacji, która funkcjonowała w latach 1923–1932, a także jak funkcjonuje obecnie jako Istituto di Studi Etruschi ed Italici zob. <https://www.studietruschi.org/> (dostęp: 13.10.2024).

53 **Edmund Bulanda** (ur. 28 września 1882 r. w Krakowie – zm. 5 kwietnia 1951 r. we Wrocławiu) – polski profesor dr. hab. archeologii i historii kultury klasycznej. Kilukrotny dziekan oraz rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1938–1939. Uczestnik tajnego nauczania w czasie II wojny światowej. Po wojnie prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, szykanowany przez władze komunistyczne. Zob. Kazimierz Michałowski, „Edmund Bulanda 28 X 1882 – 15 IV 1951”, *Archeologia V* (1952–1953): 377–381. (W artykule Michałowski błędnie podał dzienną datę śmierci Bulandy). Zob. także: Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946*, 227–228.

choć nie było to pierwsze zebranie pasjonatów Włoch i Dantego, to jednak wówczas wystąpili oni „po raz pierwszy publicznie”. Bulanda podkreślał przy tym:

Nie mamy zamiaru uczyć Państwa dopiero sentymentu i miłości dla wielkiego Narodu Italskiego, bo wszystkim znane są od wieków istniejące węzły duchowe i kulturalne między Italią a Polską (...) ⁵⁴.

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć (choć nie zostało to wprost zaznaczone w druku), że sam prof. Bulanda był także inicjatorem powstania okazjonalnej publikacji, która miała informować zarówno współczesnych mu, jak i potomnych o powstaniu lwowskiego oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri”.

W swoim przemówieniu inauguracyjnym działalność Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie prof. Bulanda zwrócił uwagę na przybyłego „gościa” konsula de Luppisa, którym był polski dramatopisarz, poeta i prozaik Andrzej Rybicki ⁵⁵. Trudno powiedzieć, dlaczego Rybicki – rodowity lwowiak, a w dodatku rozpoznawalny autor – był gościem włoskiego konsula. Być może miało to związek z faktem zamieszkiwania przez Rybickiego (w latach 1929–1930) we Włoszech, gdzie był korespondentem „Słowa Polskiego” ⁵⁶. Niemniej jednak obaj panowie musieli się znać i w jakimś stopniu utrzymywać ze sobą kontakty towarzyskie.

Rodzi się jednak zasadnicze pytanie, czy, w istocie, to właśnie prof. Bulanda, który formalnie zainicjował jego działalność, w istocie był głównym pomysłodawcą oraz inicjatorem powstania organizacji? Otóż prawdopodobnie nie był nim. W tym miejscu pojawia się bowiem nieco inny trop, pozwalający sądzić, że początki powstania organizacji miały raczej charakter towarzyski (w tym pozaakademicki), który oparty był na bezpośrednich kontaktach kilku zaprzyjaźnionych ze sobą osób. Spróbujmy zatem przyjrzeć się, w jaki sposób mogło dojść do skonkretyzowania się tego pomysłu. I tutaj znajdujemy pewien trop, który pozwoli

54 *Towarzystwo Dante Alighieri we Lwowie*, 15.

55 **Andrzej Rybicki** (ur. 1897 r. we Lwowie – zm. 5 marca 1966 r.) – polski poeta, dramatopisarz. Zob. Izydora Dąmbska, „Wspomnienie o Stanisławie Łempickim i Andrzeju Rybickim”, w *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich*, red. Bolesław Olszewicz (Wrocław: Ossolineum, 1967), 39; Zofia Kozarynowa, „O Andrzeju Rybickim”, *Wiadomości* 35/1170 (1968): 3.

56 „Słowo Polskie” – gazeta polska związana z narodową demokracją, wydawana we Lwowie w latach 1895–1934. Zob. Ewa Wójcik, „Organizacja i działalność lwowskiej Spółki Wydawniczej Słowa Polskiego (1895–1938)”, *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 1(2014): 25–44.

nam na przybliżenie kontekstu kulturowego zainicjowania działalności lwowskiego towarzystwa.

Mianowicie w przemówieniu inauguracyjnym Ferruccio de Luppis pojawiają się wzmianki o osobie w sposób szczególny przez niego afirmowanej, jako inicjatorce towarzystwa I nie jest to żadna z osób wprost związanych z lwowskim środowiskiem akademickim. Tę szczególną pozycję w laudacji de Luppisa zajmuje wspomniana już Janina z Orzechowskich Ebenbergerowa. To właśnie ją de Luppis nazwał wprost inicjatorką powstania towarzystwa Dantego, wyrażając to następująco: „Sono grato a Voi tutti, e particolarmente al benemerito Consiglio Direttivo ed in modo speciale alla gentile Signora Giannina Ebenberger, che è stata l'anima di questa iniziativa”⁵⁷. Fakt, że dr de Luppis z szacunkiem odniósł się do animatorki powstania towarzystwa, eksponując jej rolę, miał swoje uzasadnienie. Było ono na wskroś towarzyskie.

Związany z Polską i zafascynowany jej kulturą Ferruccio de Luppis, zanim został konsulem, zapewne długo przyjaźnił się rodziną Ebenbergerów. Aby to uzasadnić, podejmiemy próbę przybliżenia, kim byli państwo Ebenbergerowie i jak układały się ich relacje z Ferrucciem de Luppis, a także (w skrócie) postaramy się przybliżyć związki z Polską samego de Luppisa. Oczywiście wszystkie te konteksty wiążą się z faktem powstania we Lwowie, a wcześniej w Katowicach oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri”.

Rekonstrukcję tę rozpoczniemy od przybliżenia bohaterki spotkania – Janiny Ebenbergerowej, a także osoby jej męża – inżyniera Adama de Lambert Ebenbergera (którego osoba jest ważna w tym kontekście); wychowanka jezuickiego gimnazjum w Chyrowie, ucznia tamtejszego nauczyciela fizyki i matematyki o. Aleksandra Gromadzkiego SJ⁵⁸, jak

---

57 Ferruccio de Luppis, „Przemówienie p. Ferruccio de Luppis konsula Królestwa Italii”, w *Towarzystwo Dante Alighieri we Lwowie*, 19.

58 **Aleksander Gromadzki** (ur. 20 marca 1833 r. w Sielcach – zm. 7 listopada 1913 r. w Chyrowie) – polski jezuita, matematyk, fizyk i astronom. Zob. Beata Topij-Stempińska, „Teachers of the Jesuit School in Chyrów as represented in diarist literatures”, *Biuletyn Historii Wychowania* 38 (2018): 70. Ebenberger pozostawił także piękne wspomnienie o swoim mistrzu z Chyrowa Aleksandrze Gromadzkim SJ, napisane tuż po jego śmierci. Brzmi ono następująco: „Śp. X. Gromadzki był moim profesorem od klasy pierwszej do ósmej i uczył z prawdziwym zapałem matematyki i fizyki. On wpoił we mnie prawdziwe zamiłowanie do fizyki, a zwłaszcza elektryczności, i On też namówił do obrania zawodu inżynierskiego. U niego brałem pierwsze praktyczne lekcje w robocie pilnikiem i przy tokarni, lutowałem, wierciłem, słowem zapoznawałem się z pierwszymi integralnemu zasadami pracy warsztatowej. Nauczyłem się też dużo drobiazgów, którymi jako robotnik w fabryce Kurza-Riettenla i Henneberga w Wiedniu starym wygom warsztatowym nieraz imponowałem: bo po prostu nie wiedzieli o tych drobnych arkanach. Że obecnie jestem elektrotechnikiem, zawdzięczam

również absolwenta Uniwersytetu Wiedeńskiego, żołnierza wojny z lat 1918–1919, patrioty, działacza społecznego⁵⁹. Ebenberger był osobą niezwykle szanowaną i cenioną we Lwowie, co wynikało nie tylko z jego dokonań bojowych, ale również z faktu, że był człowiekiem wszechstronnym i bardzo otwartym na wszelkie nowości, a przy tym bardzo towarzyskim. Przyjrzyjmy się mu więc nieco bliżej.

---

to bez kwestyi namowom śp. O. Gromadzkiego i wyznać muszę — ani chwilki tego nie żałowałem. Jego pogoda umysłu, nadzwyczajna równości usposobienia i dobroć była zawsze dla mnie niedoścignionym przykładem, a prawdziwy szacunek dla nauki ścisłej, dla matematyki i fizyki wyrobił u mnie także zamiłowanie do tych dyscyplin, które pozwoliło mi z łatwością skończyć dwa wydziały, budowy maszyn i elektrotechniki w Wiedniu. Zawdzięczając tyle śp. O. Gromadzkemu, który był też długie lata moim spowiednikiem, uczułem głęboki żal, że będąc ostatnim razem w Chyrowie, nie mogłem się z Nim pożegnać. Jako ostatnią pamiątkę mam przechowany w kasie plan zaćmienia słońca własnoręcznie przez staruszkę wyrysowany, według którego mogłem sobie naregulować wahadłowy regulator z dokładnością znakomitą. Odbierając z rąk Jego, jako dowód wielkiego zawsze mi okazywanego przywiązania, nie myślałem, że to będzie nasze ostatnie spotkanie. Teraz, gdy Boża wola powołała go po chwalebne życie do Siebie, nie mogę dość nadziękować się, że pozwoliła mi w młodości mojej zetknąć się z tym tak wybitnym człowiekiem i pokierować moimi krokami. Adam de Lambert Ebenberger, „Śp. O. Aleksander Gromadzki T, J. (1833–1913)”, *Kwartalnik Chyrowski. Deo-Patriae-Amicitiae* 22/1 (2014): 32–33.

- 59 **Adam de Lambert Ebenberger** (ur. 26 października 1882 r. w Starym Siole – zm. 15 lutego 1932 r. we Lwowie) – polski inżynier, por. artylerii WP. Ukończył Gimnazjum o. Jezuitów w Chyrowie. Syn powstańca styczniowego. Działacz polskiego „Sokoła” i „Ogniska” w Wiedniu. Pionier działalności krótkofalowej w Polsce i prezes Polskiego Związku Krótkofalowców we Lwowie. Dyrektor Polskich Zakładów Siemens Oddział Lwowski, myśliwy. Zob. *Wykaz oficerów, którzy nadesłali swe karty kwalifikacyjne do Wydziału prac przygotowawczych, dla Komisji Weryfikacyjnej przy Departamencie Personalnym Ministerstwa Spraw Wojskowych* (Warszawa: 1920); Ziembicki, *ibidem*, 59–60; „Chyrowiaczy służący w Armii Polskiej w latach 1918–1920”, *Kwartalnik Chyrowski. Deo-Patriae-Amicitiae* 28/4 (1920): 173; Władysław Śniadowski, „Ś.P. Adam de Lambert Ebenberger”, *Krótkofalowiec Polski. Miesięcznik poświęcony krótkofalarstwu polskiemu. Oficjalny organ P.Z.K.* 4/2 (1932): 27; Jerzy Samójło, „Ebenberger Adam (zm. 1932)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV (Kraków: Polska Akademia Nauk, 1948): 193.

Rycina 6. Fot. NN. Adam de Lambert Ebenberger (1882–1932)

Źródło: Witold Ziembicki, „Adam de Lambert Ebenberger 23 października 1882 – 15 lutego 1932”, *Łowiec* 54/5(1932): 59–60

Bardzo pomocna w tym względzie okazuje się niewielka publikacja prof. Witolda Ziembickiego⁶⁰, która ukazała się – jako forma nekrologu – tuż po przedwczesnej śmierci Adama de Lambert Ebenbergera. Jak pisał Ziembicki, kiedy w 1918 i 1919 r. we Lwowie pojawiali się przedstawiciele misji pokojowych obcych mocarstw⁶¹, to właśnie Ebenbergerowie gościli ich w swoim otwartym i przyjaznym domu. Ziembicki zwrócił uwagę na niezwykle ważny w tym kontekście szczegół, a mianowicie, że: „(...) węzły przyjaźni zawiązane wówczas, pozostały trwałe, dzięki czemu ten niezwykle dom stał się znanym daleko poza granicami kraju”⁶², co więcej – niesamowicie przysłużyły się one promocji Polski

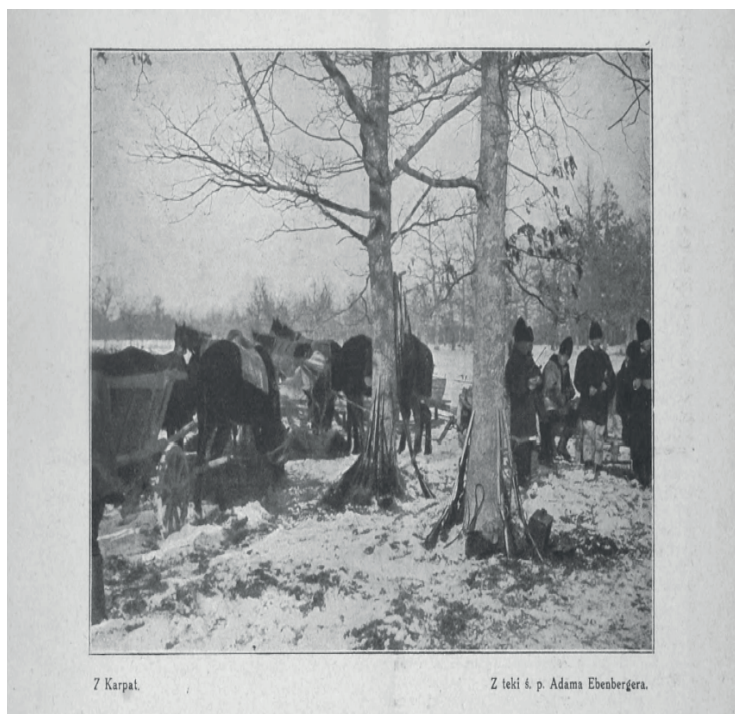
60 **Witold Ziembicki** (ur. 18 sierpnia 1874 r. we Lwowie – zm. 19 października 1950 r. we Wrocławiu) – polski prof., lekarz i historyk medycyny, bibliofil, bibliograf, redaktor, publicysta, działacz społeczny, profesor zwyczajny i kierownik Katedry i Zakładu Historii Medycyny Uniwersytetu Lwowskiego i Wrocławskiego, dyrektor Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu. Zob. Jan Dąbrowski, „Prof. dr hab. med. Witold Ziembicki (1874–1950)”, *Forum Bibliotek Medycznych* 4/2/8 (2011): 625–644.

61 Być może chodziło o członków Misji Międzysojuszniczej, tzw. Misji Noulensa. Zob. Stanisław Sieprawski, „Działalność Misji Międzysojuszniczej w Polsce w 1919 r.”, *Dzieje Najnowsze* XLV/3 (2013): 3–24.

62 Ziembicki, *Adam de Lambert Ebenberger 23 października 1882 – 15 lutego 1932*, 19.

i oczywiście samego Lwowa. Właśnie w tym miejscu trzeba przywołać postać Ferruccio de Luppis, który – jak się dowiadujemy – był właśnie uczestnikiem takiej misji dyplomatycznej i zapewne wówczas powstały owe węzły przyjaźni między nim a Ebenbergerami. Już jako konsul włoski w Katowicach de Luppis z pewnością odwiedzał Ebenbergerów, a co więcej – jako zapalony myśliwy uczestniczył w polowaniach pod Rafajłową⁶³ w Karpatach Wschodnich, gdzie polował wraz z równie zafascynowanym łowiectwem Adamem Ebenbergerem. Prof. Ziembicki i to uwiecznił w nekrologu Ebenbergera.

Rycina 7. Fot. NN. Fotografia z polowania w Karpatach Wschodnich z teki Adama Ebenbergera

Źródło: *Łowiec Polski* 9/712 (1933): 87

Lwowski uczonej tę fascynację Ebenbergera łowami zobrazował następująco:

63 Rafajłowa, wieś obecnie na Ukrainie Bystrycia. Przed II wojną światową wchodziła w skład II Rzeczypospolitej, województwa stanisławowskiego, powiatu nadwórniańskiego. Zob. Jan Skłodowski, *Rafajłowa – huculska wieś w Karpatach Wschodnich* (Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2018).

Wielkim dorocznym świętem łowieckim była dla niego pora rykowiska. Dzierżawił, dla uprawiania tych łowów, wielki rewir „Sałatruk” w samym sercu Karpat, w słynnym nadleśnictwie Rafajłowa, zarezerwowanym w epoce zaborczej dla członków domu cesarskiego. Znaną w szerokich kołach myśliwskich była wzorowa gospodarka śp. Adama w tym rewirze. Przyświecały jej zasady miłości przyrody i racjonalnej hodowli.

Najwyższej rozkoszy myśliwskiej używali tu goście śp. Gospodarza, wśród nich znakomici cudzoziemcy. Pod wpływem wrażeń, tu, w pierwotnej puszczy karpackiej odniesionych, wielki przyjaciel Polski, p. Ferruccio de Luppis, konsul włoski, sportsman, myśliwy i pisarz, poświęcił polowaniu na jelenia pod Rafajłową osobny rozdział w swej pięknej książce, naszemu krajowi poświęconej⁶⁴.

I tak właśnie spotkania towarzyskie oraz więzy zadzierzgnięte przy okazji działań wojennych doprowadziły do powołania oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie. Niewątpliwie ważny był w tym względzie też pewien element interesu politycznego samego konsula de Luppis, który zapewne chciał się wykazać przed własnym rządem działalnością promującą kulturę włoską. Ówczesna Polska była zaś miejscem, gdzie takie działania mogły się odbywać w bardzo przyjaznej atmosferze. Przy tym jednak owych działań podejmowanych przez de Luppisa nie należy uznawać za wyłącznie polityczne. De Luppis był przecież człowiekiem mocno związanym z kulturą, dla którego samo promowanie jego rodzimej włoskiej (a jednocześnie światowej) kultury było dużym sukcesem osobistym i intelektualnym, a zapewne miało także znaczenie emocjonalne.

Zasadniczą rolę w owych relacjach towarzyskich mogło odegrać też pewne podobieństwo temperamentów polskiego i włoskiego, jak również kwestie rodzinne. Przecież konsul de Luppis wszedł w związek małżeński z Polką – nieznaną nam bliżej Wandą Maruszewską, z baronów Soldenhoff, z którą miał syna Franka, zmarłego w wieku ośmiu miesięcy⁶⁵. Luppisowie mieli też córkę Wandę, z którą zwiedzali Polskę wówczas, gdy

---

64 Ziembicki, *ibidem*, 19.

65 Informuje o tym autor wspomianej już książki o twórczości Ferruccio de Luppis – Emilio Del Bel Belluz. Autor w swojej publikacji zamieszcza takie stwierdzenie, w którym charakteryzuje życie de Luppisa: „La sua esistenza, infatti, era stata turbata dai numerosi lutti che olpirono la sua famiglia e che gli tolsero prima la madre, poi un figlioletto di soli otto mesi e figlio primogenito Franco, infine l'amata moglie Wanda”, Del Bel Belluz, *Uno scrittore ferrarese Ferruccio Luppis (1880–1950)*, 8.

de Luppis był konsulem honorowym RP w Wenecji⁶⁶. Wydaje się, że sama postać Ferruccio de Luppis jest godna dalszych badań, które mogłyby przybliżyć jego obecność w historii i kulturze polskiej.

5.

De Luppis opublikował dwie książki promujące Polskę. Pierwszą z nich była wydana w 1919 r. w Bolonii praca pt. *La Polonia attraverso impressioni e ricordi*⁶⁷, w której autor przybliżył włoskiemu odbiorcy ważniejsze polskie miasta. Drugą, wydaną w Ferrarze w roku 1928, była książka *La Polonia vista in automobile*⁶⁸. Jej fragmenty przetłumaczył Ziembicki w pracy pt. *Jeleń na „Zarostem”*. O ile książka de Luppisa daje opis walorów Polski zwiedzanej podczas podróży samochodem, to tłumaczenie Ziembickiego dotyczyło jedynie – wspomnianego już – polowania w Karpatach Wschodnich, w którym de Luppis brał udział wraz z Adamem de Lambert Ebenbergerem.

O tym, w jaki sposób de Luppis przygotowywał się do wydania publikacji o Polsce, donosiła lokalna prasa w roku 1921. Korespondent „Gazety Lwowskiej” w Krakowie opisał to następująco:

od kilku dni bawi w Krakowie znakomity, subtelny poeta i pisarz włoski dr Ferruccio de Luppis, wielki przyjaciel Polski i jej kultury. Dr de Luppis był jednym z pierwszych oficerów włoskich, którzy po zakończeniu wojny przybyli do naszego kraju i przez czas pewien przebywał w Krakowie. Ożeniony z Polką, panią Wandą z Maruszewskich, jest gorliwym pionierem zbliżenia duchowego między Włochami a Polską. W wykwintnym domu dr. de Luppis w Ferrarze ma kultura nasza silne oparcie. (...) Pani de Luppis zajęta jest obecnie przekładem znanej książki K. Chłędowskiego *Dwór w Ferrarze* na język włoski. Dr de Luppis zbiera w podróży swojej po Polsce materiały do artykułów przeznaczonych dla prasy włoskiej⁶⁹.

66 „Przed kilku dniami bawił w Łodzi również uczony włoski, p. Ferruccio de Lupis, konsul honorowy Polski w Wenecji, wraz z małżonką, p. Wandą z Maruszewskich i córką Haliną p. de Lupis. Zwiedzili już Małopolskę Wschodnią, Kraków, Poznańskie, Warszawę. Do Łodzi przybyli przez Kalisz. Z Łodzi udają się na Jasną Górą poczem wracają do kraju” Edm. Bart., „List z Łodzi”, *Dziennik Bydgoski* XX/250 (1926): 8.

67 F. de Lupis, *La Polonia attraverso impressioni e ricordi* (Bologna: Cacciari, 1919).

68 F. de Lupis, *La Polonia vista in automobile. Note di viaggio dal Corriere Padovano* (Ferrara: La Cisterna, 1928).

69 „Włosi w Krakowie”, *Gazeta Lwowska* 111/213 (1931): 4.

Zapewne, w taki sposób (na bazie podróży i anonsowanych artykułów) powstała wspomniana powyżej pozycja książkowa Ferruccio de Luppis.

Trzeba zaznaczyć, że Luppis jeszcze w 1928 r., będąc konsulem honorowym Polski w Wenecji, starał się promować kulturę polską w swojej ojczyźnie. W związku z tym czynił starania, aby na weneckich targach sztuki, La Biennale di Venezia⁷⁰, stanął polski pawilon, gdzie sztuka polska mogłaby znaleźć swoje godne miejsce. Niestety w związku z brakiem rządowych środków finansowych, które mogłyby pomóc w utworzeniu stoiska w Wenecji, nasi artyści nie mogli pokazać szerszej publiczności swojego dorobku⁷¹.

---

70 Zob. La Biennale di Venezia, *History of the Archivio Storico delle Arti Contemporanee*, <https://www.labiennale.org/en/asac/history-asac> (dostęp: 17.10.2024).

71 Sytuacja z wystawą wyglądała następująco: „Z delegatem Towarzystwa, p. Ferruccio de Lupis, honorowym konsulem polskim w Wenecji, omówiono szczegółowo – za pobytu jego w Warszawie z końcem 1926 r. – sprawę budowy polskiego pawilonu na terenie międzynarodowych wystaw sztuki w Wenecji (Giardini Pubblici). P. Konsul hon. de Lupis nadesłał plan terenów, które są jeszcze do dyspozycji z zaznaczeniem doskonałego miejsca pod nasz pawilon i wraz z kosztorysem, obliczonym w przybliżeniu. Niestety, wobec zupełnego braku na ten cel koniecznych funduszy (około 120.000 zł.), projekt ten nie mógł być zrealizowany. Do tej pory mają tam już swoje pawilony: Belgja, Holandia, Hiszpanja, Francja, Anglja, Niemcy, Rosja Sowiecka, Czechosłowacja i Węgry. Również proponowany przez p. Konsula hon. F. de Lupis i p. G. Venturiego lokal przy Via 22 Marzo w Wenecji, celem utrzymywania stałej wystawy polskiej sztuki i wyrobów artystycznych, nie mógł być wynajęty”. *Sztuka polska wśród obcych. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej wśród obcych za rok 1926/1927* (Warszawa: Nakład Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej Wśród Obcych, 1928), 42.

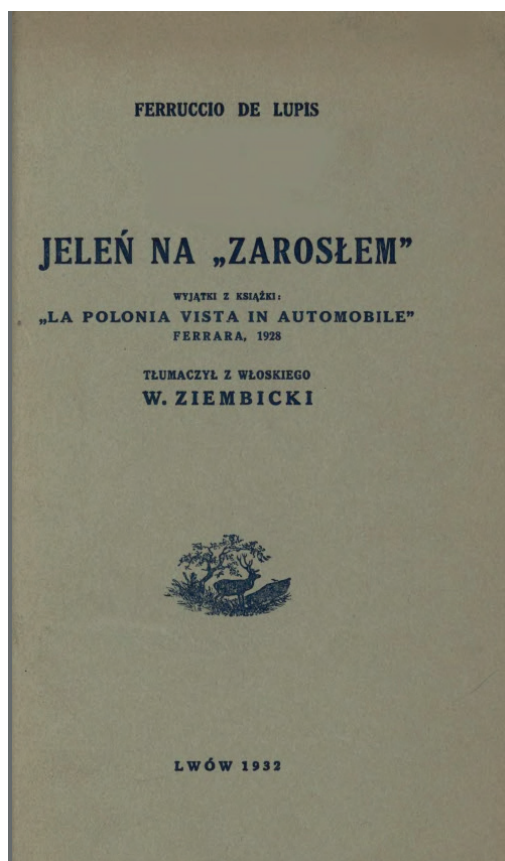
Rycina 8. Fot. NN. Konsul Włoch w Katowicach Ferruccio de Luppis (1880–1959), w środku, w towarzystwie oficera Wojska Polskiego i Adama de Lambert Ebenberga na mistrzostwach świata w strzelaniu we Lwowie – 1931 r.

Źródło: NAC

Rycina 9. Okładka polskiego przekładu części książki Ferruccio de Luppis *La Polonia vista in automobile* pt. *Jeleń na Zarosłem* w przekładzie Witolda Ziembickiego – Lwów 1932 r.

Źródło: Archiwum autora

6.

Towarzystwo „Dante Alighieri” było jednym z wielu rozmaitego rodzaju towarzystw działających ówczesnie we Lwowie. Jaki dokładnie był jego charakter: czy w założeniu miało mieć ono charakter kulturalny, czy też naukowy? Można postawić tezę, że towarzystwo miało charakter naukowo-kulturalny, przez co zakres jego działalności był o wiele szerszy, niż gdyby prowadziło ono działania tylko na jednej płaszczyźnie.

Cele statutowe – mówiące o szerzeniu przez nie „znajomości języka włoskiego i włoskiej kultury” – były na tyle ogólne i pojemne, że mogły obejmować bardzo szerokie spektrum i skupiać w towarzystwie osoby mające rozmaite zainteresowania. Niemniej jednak o pewnym ukierunkowaniu organizacji w stronę nauki mogą sugerować zapisy formy realizacji celów, które miały obejmować tworzenie w jego ramach biblioteki i prowadzenie odczytów. Nie mniej istotny był fakt, że siedziba towarzystwa mieściła się w nowym budynku Uniwersytetu Jana Kazimierza, na drugim piętrze, gdzie swoją katedrę miał prof. Edmund Bulanda⁷². Oczywiście, po stronie Bulandy, jako prezesa towarzystwa, leżało też pozyskiwanie środków na jego działalność statutową.

I tutaj również nasuwa się pytanie: w jaki sposób towarzystwo miało być finansowane i czy mogło ono liczyć na jakiegokolwiek dotacje z Uniwersytetu Jana Kazimierza? Niestety, tego nie możemy rozstrzygnąć jednoznacznie. Istnieje jednak pewien trop, który wskazuje, że prof. Bulanda – jako pełnomocnik rektora UJK ds. budżetowych⁷³, chciał finansować działalność towarzystwa przez nadzwyczajną subwencję z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁷⁴. Świadczyć o tym może zachowany w aktach Bulandy wniosek Wydziału Humanistycznego UJK, z dnia 30 stycznia 1930 r., skierowany do tegoż ministerstwa, mający na celu jednorazowe zwiększenie dotacji dla Instytutu archeologii klasycznej, którym kierował Edmund Bulanda⁷⁵. Czy Bulanda dostał subwencję? Tego nie wiemy, gdyż w jego teczce osobowej nie zachowały się takie informacje. Niemniej jednak – wzorem włoskiej centrali – upamiętnił on

---

72 Zob. Helena Olszewska-Pazyryzna, *Mój lwowski mikrokosmos. Część II – matura, życie towarzyskie, studia, czwarty rozbiór Polski 1927–1939*, <https://www.lwow.com.pl/rocznik/mikrokosmos2.html> (dostęp: 15.10.2024).

73 Hilary Schramm, *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: za rok szkolny 1929/30: stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów* (Lwów: UJK, 1931), 4. Wagę pracy Bulandy doceniał prorektor UJK – prof. dr Leon Piniński (1857–1938), który w przemówieniu inauguracyjnym zauważył, że Bulanda „(...) nie szczędząc trudów, w sposób zasługujący na najwyższe uznanie go sprawuje. Kierownictwo to wymaga nie tylko pracy i zabiegów, lecz zarazem wyjątkowego orientowania się w stosunkach zawiłych i nieraz nader ciernistych. Miło mi wyrazić prof. Bulandzie imieniem Senatu naszą serdeczną wdzięczność”. Schramm, *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, 22.

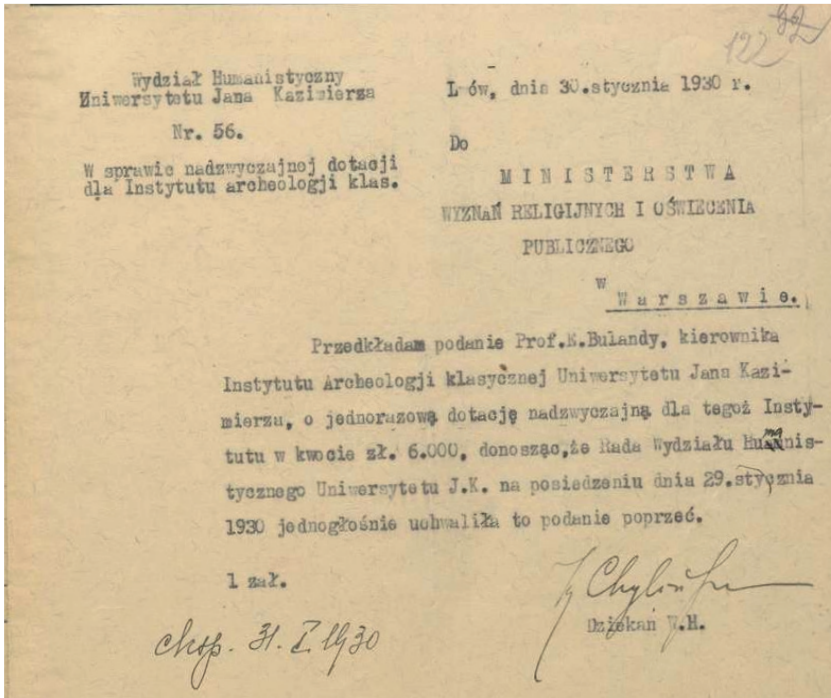
74 DALO, f. 26, o. 5, k. 122.

75 O zdolnościach finansowych Edmunda Bulandy pisał też Dariusz Słapek, wskazując na jego operatywność i zaradność, która często dawała o sobie znać kosztem pracy naukowej. Autor polemizuje z oceną dorobku Bulandy, której dokonał jego wychowanek egiptolog prof. Kazimierz Michałowski (1901–1981). Zob. Dariusz Słapek, „Kazimierz Michałowski (1901–1981) i akademicka kariera Edmunda Bulandy (1882–1951). Rozterki i wizje polskiej archeologii klasycznej początków XX w.”, *Res Historica* 54 (2022), 470–472.

Konteksty kulturowe utworzenia oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie

w 1930 r. powołanie lwowskiego oddziału ww. broszurą, której nakładu, niestety, nie znamy.

Rycina 10. Kopia pisma wydziału humanistycznego do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o zwiększenie dotacji dla Instytutu Archeologii Klasycznej UJK – Lwów 30 I 1930.

Źródło: Derżawnyj Archiw Lvivskoj Oblasti (DALO), f. 26, o. 5, k. 122

Podsumowując, warto zadać jeszcze jedno pytanie. Dlaczego dopiero w 1937 r. stowarzyszenie zyskało status formalny zatwierdzony przez organa państwowe? Co więcej, zatwierdzone zostało ono pod inną nazwą, a mianowicie wojewoda lwowski 12 stycznia 1937 r. wpisał je do rejestru organizacji jako „Stowarzyszenie polsko-włoskie Dante Alighieri” z siedzibą we Lwowie, którego prezesem był prof. Bulanda, a sekretarzem Janina Ebenbergerowa⁷⁶. Niewykluczone, iż (przyglądając się jego

⁷⁶ Treść wpisu była następująca: „Na zasadzie postanowienia Wojewody Lwowskiego z dn. 12 stycznia 1937 roku Nr PBS. XII-61, wciągnięto w dn. 12 stycznia 1937 r. do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego pod Nr 15C6 stowarzyszenie pod nazwą: Stowarzyszenie polsko-włoskie Dante Alighieri z siedzibą we Lwowie. Teren działalności: Małopolska Wschodnia. Cel stowarzyszenia:

celom statutowym, w których znajdujemy m.in. możliwość organizacji wycieczek, projekcje filmów itp.) stowarzyszenie miało w planach dalszy rozwój w tym kierunku i mając podmiotowość prawną – wykraczającą poza uniwersytet – pozyskiwać środki na swoją działalność. Hipotetycznie możemy przyjąć, że być może uzyskanie polskiego statusu prawnego pozwoliło też na uniezależnienie się towarzystwa od włoskiej centrali, a wybieg z niejako kosmetyczną zmianą nazwy może miał na celu uniknięcie jakichś niepotrzebnych animozji z ośrodkiem włoskim? Jednak są to tylko nasze przypuszczenia, które równie dobrze nie muszą być prawdziwe.

W tym miejscu można też postawić tezę, że motorem napędowym zmian statusu prawnego stowarzyszenia była Janina Ebenbergerowa, która po śmierci męża zintensyfikowała swoją aktywność społeczną, przebywając też we Włoszech i utrzymując kontakty z kręgami intelektualnymi i społecznymi zarówno Lwowa, jak i Włoch⁷⁷.

Podsumowanie

Można z wielkim prawdopodobieństwem stwierdzić, że powstanie Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie opierało się na relacjach towarzyskich. Znajomości, przyjaźnie oraz szeroko rozumiane kontakty pomiędzy poszczególnymi osobami (związanymi ze Lwowem) a zainteresowanymi Włochami oraz ich kulturą zaowocowały powstaniem polskiego oddziału międzynarodowej organizacji o charakterze kulturalno-naukowym, która miała ambicje propagowania myśli patrona, a także zintensyfikowania promocji kultury i wzajemnych relacji między

---

Pogłębianie wzajemnej znajomości obu krajów, popierając wszelką działalność, która by mogła pogłębić stosunki przyjaźni i współpracy, istniejące pomiędzy narodem polskim i włoskim. Środki działania: Zebrania, obchody, odczyty, koncerty i projekcje świetlne, kursy języka włoskiego, biblioteka, stosunki turystyczne między dwoma krajami, podróże, wycieczki polskie do Włoch i wycieczki włoskie do Polski. Imiona i nazwiska członków zarządu: Prof. U. J. K. Dr. Edmund Bulanda, przewodniczący, Janina Ebenberger, sekretarz. Czas trwania stowarzyszenia: Nieograniczony”. *Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej XX/ 21* (Warszawa): 5.

⁷⁷ W Wirtualnym Archiwum Ormian Polskich zachowała się kopia listu abpa Józefa Teodorowicza (1864–1938), metropolity lwowskiego obrządku ormiańsko-katolickiego, z dnia 8 grudnia 1934 r., w którym Teodorowicz pisząc do Rzymu, prosi Janinę Ebenbergerową, by przesłała mu – po powrocie – jego manuskrypt tłumaczenia, który jej przekazał. Teodorowicz podaje też rzymski adres Ebenbergerowej tj.: Via Vittori Veneto 96. Zob. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, *List abpa J. Teodorowicza do J. Ebenberger, 08–12–1934*, https://archiwum.ormianie.pl/pliki/Korespondencja_JT/Wychodzaca/ebenberger_janina_004.pdf (dostęp: 20.11.2024).

przedstawicielami obu krajów. Czy zamysł się udał? I tutaj pojawia się pewnego rodzaju niedosyt. Choć bowiem samo towarzystwo istniało dziesięć lat, to jednak nie wykazało się jakimiś wyjątkowymi działaniami, mogącymi świadczyć o szczególnym zaangażowaniu jego członków w realizację celów statutowych. Przyczyną tego stanu rzeczy, oczywiście, mogły być zarówno problemy finansowe, jak też rozmaite osobiste perypetie poszczególnych członków stowarzyszenia. Może nawet brak silnego lidera, który byłby przysłowiowym motorem napędowym kreującym nowe pomysły, inicjującym działania, a także firmującym swoją osobą aktywność towarzystwa.

Pewnym (pośrednim) śladem aktywności towarzystwa na gruncie lwowskim jest wydarzenie, które chociaż wprost nie odwołuje się do działalności tejże organizacji, to jednak obecność na nim konsula de Luppisa może sugerować inicjatywę wychodzącą z samego towarzystwa. W tym miejscu trzeba nam wrócić do wspomnianego już prof. Edwarda Porębowicza, tłumacza dzieła Dantego. Dość intrygujący jest bowiem fakt, że ów uczony, niezwykle szanowany – i to nie tylko w samym Lwowie – nie został członkiem żadnego z organów Towarzystwa „Dante Alighieri”. Oczywiście można snuć różne przypuszczenia, co mogło być tego powodem.

Niemniej jednak kilka lat po powstaniu towarzystwa miało miejsce pewne wydarzenie, podczas którego prof. Porębowicz został uhonorowany orderem przez rząd włoski, zaś osobą, która tego dokonała, był konsul Ferruccio de Luppis. Sytuacja ta miała miejsce w dniu 271. rocznicy powołania lwowskiej wszechnicy, czyli 20 stycznia 1932 r. Jak donosiła lokalna prasa, po uroczystościach religijnych i ogólnouniwersyteckich:

znaczna część zebranych przeniosła się do sali Unii Lubelskiej, gdzie odbyło się dekorowanie znakomitego romanisty lwowskiego rektora [byłego – K.D.] dra Porębowicza komandorią orderu *Corona d'Italia*. (...) Prof. Porębowicza wprowadził p. Rektor Krzemieniewski, który powitał przedstawiciela rządu włoskiego p. konsula generalnego Ferrucia de Luppisa, a podkreśliwszy stare związki kultury i broni między Polską a Italią, wzniósł okrzyk na cześć Włoch, powtórzony gorąco przez zebranych.

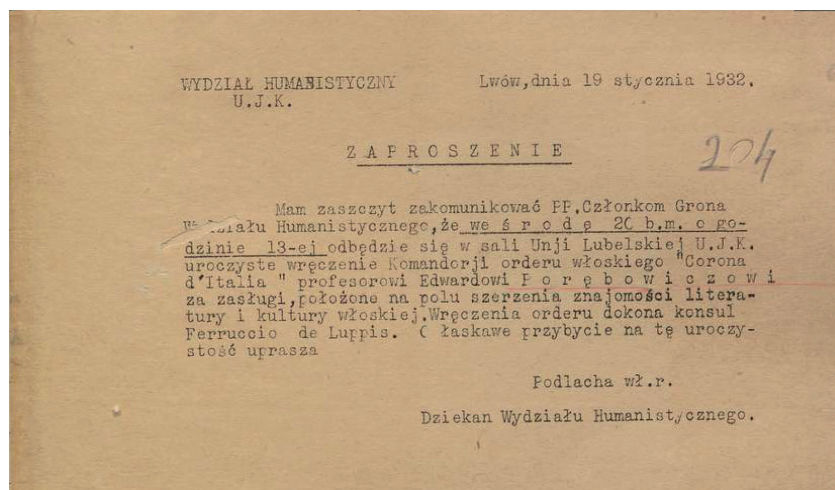
Konsul de Luppis zaczął swoją mowę po polsku, poczem w pięknym, porywającym przemówieniu włoskim podniósł zasługi prof. Porębowicza około nauki włoskiej i stosunków włosko-polskich, i udekorował go wysokim orderem na czerwono-białej wstążce, ucałował Odnaczonego wedle romańskiego zwyczaju.

Prof. Porębowicz, głęboko wzruszony, odpowiedział piękną mową włoską, zakończoną okrzykiem na cześć Italii. Nastąpiły gratulacje, składane prof. Porębowiczowi przez licznych przyjaciół i wielbicieli⁷⁸.

Wydarzenie to, rzeczywiście, musiało być podniosłe dla samego Porębowicza, będącego gorącym orędownikiem propagowania kultury włoskiej w Polsce. Zatem nieprzypadkowo został on wybrany do odznaczenia, do czego z pewnością przyczynił się także i sam prof. Bulanda.

Rycina 11. Kopia zaproszenia wystosowanego przez Dziekana Wydziału Humanistycznego UJK prof. Władysława Podlacha⁷⁹ na uroczystość odznaczenia prof. Edwarda Porębowicza

Źródło: DALO, f. 26, o. 5, k. 204

78 „Wczorajsze uroczystości na Uniwersytecie Jana Kazimierza”, *Gazeta Lwowska* 122/17 (1932): 5.

79 **Władysław Podlacha** (ur. 4 grudnia 1875 r. w Bielanych – zm. 20 grudnia 1951 r. we Wrocławiu) – polski prof., historyk sztuki. Pracował na UJK we Lwowie oraz na Uniwersytecie Wrocławskim. Zob. Draus, *ibidem*, 252.

Konteksty kulturowe utworzenia oddziału Towarzystwa „Dante Alighieri” we Lwowie

Rycina 12. Fot. NN. Od lewej: dr Ferruccio de Luppis, prof. Edward Porębowicz, prof. Seweryn Krzemieniewski (1871–1945)⁸⁰. Lwów – Uniwersytet Jana Kazimierza 20 stycznia 1932 r.

Źródło: NAC

Czy były jakieś inne ślady działania tej organizacji lwowskiej? Z pewnością tak, jednak brakuje nam na to dowodów. Lwowska prasa tego okresu, która skrupulatnie notowała takie wydarzenia, niestety, zachowała się jedynie w formie szczątkowej. Gdyby zaś było inaczej, zapewne moglibyśmy uzupełnić wywód o inne przykłady (być może tylko drobne) aktywności polskich pasjonatów kultury włoskiej we Lwowie. Niemniej jednak Towarzystwo „Dante Alighieri” zaistniało na wielokulturowym gruncie międzywojennego Lwowa, skupiając w swoich szeregach niewielką wprawdzie – ale jednak istniejącą tam – grupę fascynującą się kulturą Italii i samym Dantem Alighieri.

---

80 **Seweryn Krzemieniewski** (ur. 4 stycznia 1871 r. w Kowiesach – zm. 24 kwietnia 1945 r. w Krakowie) – polski prof., botanik. Profesor i rektor UJK we Lwowie, i UJ w Krakowie. Zob. Stanisław Brzozowski, *Krzemieniewski Seweryn Józef (1871–1945)*, w *Słownik Botaników Polskich*, red. Stanisław Feliksiak (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987), 305.

Edycja źródła⁸¹
„Statut Towarzystwa
„DANTE ALIGHIERI” WE LWOWIE

§ 1.

Towarzystwo pod nazwą „Dante Alighieri” (Towarzystwo szerzenia języka i kultury włoskiej) ma swą siedzibę we Lwowie i ma za zadanie szerzyć znajomość języka włoskiego i włoskiej kultury.

§ 2.

Do osiągnięcia tych celów dąży Towarzystwo:

- a) przez gromadzenie biblioteki dzieł włoskich z zakresu literatury, historii sztuki,
- b) przez wspólne zebrania i odczyty dla członków i szerszej publiczności.

§ 3

Członkiem Towarzystwa może być każda osoba, która o przyjęcie zgłosi się do Wydziału i zostanie przez Wydział przyjęta.

§ 4

Walne Zgromadzenie może zamianować członków honorowych, z pośród osób, szczególnie dla Towarzystwa zasłużonych.

§ 5

Członek zwyczajny Towarzystwa obowiązany jest uiszczać wkładkę roczną oznaczoną przez Wydział Towarzystwa.

§ 6.

Członek zwyczajny Towarzystwa ma prawo:

- a) uczestniczyć we wszystkich zebraniach Towarzystwa;
- b) czynnego i biernego wyboru;
- c) korzystać z biblioteki Towarzystwa.

Członkowie honorowi mają prawa członków zwyczajnych, natomiast nie mają żadnych obowiązków.

§ 7

Członkiem Towarzystwa przestaje być ten:

- 1) kto z niego dobrowolnie wystąpi;

---

81 *Towarzystwo Dante Alighieri we Lwowie. (Upamiętnienie inauguracji)*, 5–9.

- 2) kto zalega z wkładkami dłużej niż rok;
- 3) kogo Wydział z Towarzystwa wykluczy.

§ 8.

Fundusze Towarzystwa składają się z:

- 1) wkładek członków;
- 2) dobrowolnych darów i zapisów.

Majątkiem Towarzystwa zarządza Wydział. Rok administracyjny rozpoczyna się i kończy z rokiem kalendarzowym.

§ 9

Wydział Towarzystwa składa się z 10 członków. Wydział wybiera prezesa, wiceprezesa, referenta literackiego, sekretarza i skarbnika. Wydział zarządza sprawami Towarzystwa i załatwia wszelkie sprawy niezastrzeżone walnemu zgromadzeniu. Do prawomocności uchwał Wydziału wystarcza obecność 6 członków i bezwzględna większość głosów.

§ 10

Prezes i sekretarz reprezentują Towarzystwo na zewnątrz oraz podpisują pisma wychodzące ze stowarzyszenia.

§ 11.

Walne Zgromadzenie odbywa się z reguły raz do roku w styczniu.

§ 12.

Do walnego Zgromadzenia należy:

- a) przyjęcie sprawozdania za rok ubiegły;
- b) wybór Wydziału;
- c) wybór komisji rewizyjnej, złożonej z dwóch członków;
- d) mianowanie członków honorowych;
- e) zmiana statutu;
- f) decyzja i uchwały we wszystkich sprawach administracyjnych Towarzystwa.

§ 13.

Prezes zwołuje „Walne Zgromadzenie”;

- a) w przeciągu pierwszych trzech miesięcy nowego roku administracyjnego;
- b) a także w innym czasie;
- c) lub na żądanie 1/3 części członków Towarzystwa.

Do powzięcia uchwał na Walnym Zgromadzeniu potrzebną jest obecność 1/3 członków Towarzystwa i zwykła większość głosów. Uchwały dotyczące rozwiązania Towarzystwa wymagają obecności przynajmniej połowy członków zwykłej większości głosów. W braku kompletu może się odbyć w pół godziny później następne Walne Zgromadzenie z tym samym porządkiem dziennym i może powziąć uchwały bez względu na ilość członków.

§ 13

Zebrania Wydziału i odczyty odbywają się przynajmniej raz w miesiącu, z wyjątkiem miesięcy wakacyjnych.

§ 14

Komisja kontrolująca bada rachunki ze zarządu Towarzystwa i na jej wniosek udziela Walne Zgromadzenie Wydziałowi absolutorium.

§ 15

Spory wynikające ze stosunków Towarzystwa rozstrzyga sąd polubowny, w skład którego obie strony wybierają po jednym arbitrze ci zaś superarbitra. W razie braku zgody co do osoby superarbitra rozstrzyga los. Orzeczenia sądu polubownego są ostateczne.

§ 16.

W razie rozwiązania Towarzystwa przez Walne Zgromadzenie lub z urzędu, cały jego majątek przechodzi na własność Biblioteki Państwowej we Lwowie, która zostanie oznaczona przez właściwą władzę administracyjną”.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Autora (AA).

Derżawnyj Archiw Lvivskoj Oblasti, f. 26, o. 5, k. 174, *Liczojne dieło profesora Bulandy Edmunda*.

DALO, f. 26, o. 5, k. 204, *Liczojne dieło profesora Porębowicza Edwarda*.

Źródła drukowane

Wykaz oficerów, którzy nadesłali swe karty kwalifikacyjne do Wydziału prac przygotowawczych, dla Komisji Weryfikacyjnej przy Departamencie Personalnym Ministerstwa Spraw Wojskowych (Warszawa: 1920).

„Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej”, XX/21(1921).
„Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej”, XX/21(1937).

Książki i monografie

- Alighieri Dante, *Boska komedia*, tłum. Julian Korsak (Warszawa: 1860).
- Alighieri Dante, *Boska komedia*, tłum. Julian Korsak, z ilustracjami Gustawa Dore, t. I: *Piektło* (Warszawa: Nakład i Druk S. Orgelbrandta, 1899).
- Alighieri Dante, *Boska komedia*, tłum. Antoni Stanisławski (Poznań: Nakładem Księgarni J. K. Żupańskiego, 1870).
- Alighieri Dante, *Boska komedia*, tłum. Edward Porębowicz (Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1899–1906).
- Belluz Del Bel Emilio, red., *Uno scrittore ferrarese Ferruccio Luppis (1880–1959)* (Ferrara: Liberty House, 1998).
- Biedrzycka Agnieszka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939* (Kraków: Universitas, 2012).
- Bonseles Waldemar, *Marek w lesie*, tłum. Helena Sroczyńska (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1928).
- Dąbrowski Stanisław, *Słownik Biograficzny Teatru Polskiego 1765–1965* (Warszawa: PWN, 1973).
- Jan Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007).
- Frąckiewicz Michał, *Józef Ignacy Kraszewski w Krakowie i we Lwowie w r. 1867 i odczyty jego o Dancem: wspomnienia z przeszłości w setną rocznicę urodzin zebr. i ułożył Michał Frąckiewicz* (Kraków: Krakowska Drukarnia Nakładowa, 1912).
- Kaczorowski Stanisław Piotr, *Dante w Polsce, bibliografia przekładów dzieł jego tudzież z pracami mu poświęconych a w Polsce lub przez Polaków wykonanych z wstępem, przypisami i wzorami przekładów* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1921).
- Kessel Tamara von, *Cultural promotion and imperialism: the Dante Alighieri Society and the British Council contesting the Mediterranean in the 1930s*. (Amsterdam: University of Amsterdam, 2011).
- Kostanecki Antoni von, *Dantes Philosophie des Eigenthums (Aus Archiv für Rechts und Wirtschaftsphilosophie)* (Berlin–Leipzig: Rothschild, 1912).
- Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: za rok szkolny 1929/30: stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów* (Lwów: Uniwersytet Jana Kazimierza, 1931).
- Kuciak Agnieszka, *Dante romantyków: recepcja Boskiej Komedii u Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego i Norwida* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2003).
- Lupis Ferruccio de, *Jeleń na Zarosłem*, tłum. Witołd Ziębicki (Lwów: 1932).
- Lupis Ferruccio de, *La Polonia attraverso impressioni e ricordi* (Bologna: Cacciari, 1919).

- Lupis Ferruccio de, *La Polonia vista in automobile. Note di viaggio dal Corriere Padovano* (Ferrara: La Cisterna, 1928).
- Łempicki Stanisław, *Dante i kultura włoska w Polsce (dwa odczyty)* (Lwów: Drukarnia Polska, 1930).
- Maślankiewicz Kazimierz (red.), *Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika 1875–1975* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981).
- Porębowicz Edward, *Dante* (Lwów: Wyd. Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, 1906).
- Porębowicz Edward, *Dante. Wydanie drugie przejrzone i powiększone* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Biblioteka Polska, 1922).
- Schramm Hilary, *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: za rok szkolny 1929/30: stanowiąca sprawozdanie Rektora i dziekanów* (Lwów: UJK, 1931).
- Skład Uniwersytetu Jana Kazimierza w latach akademickich 1928/29 i 1929/30* (Lwów: UJK, 1930).
- Skłodowski Jan, *Rafajłowa – huculska wieś w Karpatach Wschodnich* (Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2018).
- Spreti Vittorio, *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*, t. IV (Milano: Forni Editore Bologna, 1931).
- Sztuka polska wśród obcych. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej wśród obcych za rok 1926/1927* (Warszawa: Nakład Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej Wśród Obcych, 1928).
- Taraborrelli Chiara, *Un Dante polacco Saggio sulla ricezione della figura e dell'opera dantesca in Polonia, dal Quattrocento a Miłosz* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022).
- Toczek Alfred, *Lwowskie środowisko historyczne i jego wkład w kulturę książki i prasy (1860–1918)* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2013).
- Towarzystwo Dante Alighieri we Lwowie. (Upamiętnienie inauguracji)* (Lwów: Drukarnia Polska, 1930).
- Webersfeld Edward, *Teatr miejski we Lwowie. Sztuki i szkice*, oprac. Maciej Dęboróg-Bylczyński (Gdańsk–Bydgoszcz: Teatr Mały, 2012).

Czasopisma

- Bart. Edm., „List z Łodzi”, *Dziennik Bydgoski*, XX/250(1926): 8.
- Carlo Andrea F de, „Il dantismo di Józef Ignacy Kraszewski”, *Postscriptum Polonistyczne* 2/30 (2022): 1–10.
- „Chyrowiaci służący w Armii Polskiej w latach 1918–1920”, *Kwartalnik Chyrowski. Deo-Patriae-Amicitiae* 28/4 (1920): 173.
- Dąbrowski Jan, „Prof. dr hab. med. Witołd Ziembicki (1874–1950)”, *Forum Bibliotek Medycznych* 4/2/8 (2011): 625–644.
- Dziennik Kujawski*, 37/90 (1929): 8.
- Glixelli Stefan, „Ś.p. Edward Porębowicz”, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej* 1/4 (1937): 374–377.

- Henczel Ligia, „Roman Pollak – współtwórca oddziału Towarzystwa Dante Alighieri w Poznaniu (1927–1939)”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka* 45(65) (2024): 124–125.
- Jenkins Ron, „Hope at the Gates of Hell: Staging Dante’s Inferno behind bars”, *Performance Research* 26(1–2) (2021): 21–25.
- Kraszewski Józef Ignacy, „Dante. Studja nad Komedją Bozką przez J.I. Kraszewskiego”, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego* 5(1869): 95–189.
- Kozarynowa Zofia, „O Andrzeju Rybickim”, *Wiadomości*, 35/1170 (1968): 3.
- Lambert Ebenberger Adam de, „Śp. O Aleksander Gromadzki T, J. (1833–1913)”, *Kwartalnik Chyrowski. Deo-Patriae-Amicitiae* 22/1(2014): 32–33.
- Lisiak Bogdan, „Dante Alighieri – poeta i filozof czasu kryzysu”, *Rocznik Filozoficzny Ignatianum* 26/2 (2020): 81–82.
- Litwornia Andrzej, „Dante w kulturze staropolskiej: stulecia XV–XVI”, *Pamiętnik Literacki* 81/1 (1990): 167–208.
- L.J. „Antoni Stanisławski”, *Tygodnik Ilustrowany* 35 (1883): 129.
- Łempicki Stanisław, „Dante a Polska”, *Gazeta Lwowska* 268 (1929). *Łowicz Polski* 9/712 (1933): 87.
- Marinelli Luigi, „Polski dantyzm między epiką a etyką”, *Roczniki Humanistyczne* LX, 1 (2012): 141–142.
- Michałowski Kazimierz, „Edmund Bulanda 28 X 1882 – 15 IV 1951”, *Archeologia* V (1952–1953): 377–381.
- Nieczyporowski Roman, „The Joy of Creation. Teresa Sierant-Mikicicz’s Role in Building the Gdansk Academy of Fine Arts Brand”, *Sztuka i Dokumentacja* 29(2023): 57–62.
- Pawlikowska-Brożek Zofia, Wachułka Andrzej, „Jadwiga Stefania Dianni (1886–1981) we wspomnieniach historyków matematyki”, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 27/1 (1982): 189–194.
- Pertocelli Remigio, „Citadels of spiritual resistance: the Italian schools in Scotland, 1924–1940”, *Modern Italy* 27/3 (2022): 225–238.
- Piątkowski Roman, „Odbicie więźniów ze szpitala przy ul. Zamarstynowskiej we Lwowie 15 kwietnia 1943 r.”, *Biuletyn Informacyjny* 61(2011): 20.
- „Pożegnanie konsula włoskiego”, *Goniec Śląski*, Katowice, XII/45 (1932): 4.
- Pyter Magdalena, „Status prawny i działalność lwowskich towarzystw naukowych (1900–1939)”, *Roczniki Nauk Prawnych* 2(2009): 75–90.
- Schletz Alfons, ks. CM, „Stanisław Łempicki 1886–1947”, *Nasza Przeszłość* 115–116(2011): 91–114.
- Sieprawski Stanisław, „Działalność Misji Międzysojuszniczej w Polsce w 1919 r.”, *Dzieje Najnowsze* XLV/3 (2013): 3–24.
- Słapek Dariusz, „Kazimierz Michałowski (1901–1981) i akademicka kariera Edmunda Bulandy (1882–1951). Rozterki i wizje polskiej archeologii klasycznej początków XX w.”, *Res Historica* 54 (2022), 470–472.
- Śniadowski Władysław, „Ś.P. Adam de Lambert Ebenberger”, *Krótkofalowiec Polski. Miesięcznik poświęcony krótkofalarstwu polskiemu. Oficjalny organ P.Z.K.* 4/2 (1932): 27.

- Targowska Kazimiera, „40-lecie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sopocie”, *Poradnik Bibliotekarza* 4 (1988): 42.
- Topij-Stempińska Beata, „Teachers of the Jesuit School in Chyrów as represented in diarist literatures”, *Biuletyn Historii Wychowania* 38(2018): 70.
- Waluch Kazimierz, „Paweł Włodkowiec w świetle dokumentów Archiwum Watykańskiego: Registri delie Suppliche, Registri Lateranensi, Registri Vaticani”, *Notatki Płockie* 4/177(1998): 6–12.
- „Wczorajsze uroczystości na Uniwersytecie Jana Kazimierza”, *Gazeta Lwowska*, 122/17 (1932): 5.
- „Włosi w Krakowie”, *Gazeta Lwowska*, 111/213 (1931): 4.
- Wójcik Ewa, „Organizacja i działalność lwowskiej Spółki Wydawniczej Słowa Polskiego (1895–1938)”, *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 1 (2014): 25–44.
- Ziembicki Witold, „Adam de Lambert Ebenberger 23 października 1882 – 15 lutego 1932”, *Łowicz* 54/5 (1932): 59–60.

Rozdziały w monografiach

- Brzozowski Stanisław, „Krzemieniewski Seweryn Józef (1871–1945)”, w *Słownik Botaników Polskich*, red. Stanisław Feliksiak (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987), 305.
- Dąbska Izidora, „Wspomnienie o Stanisławie Łempickim i Andrzeju Rybickim”, w *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich*, red. Bolesław Olszewicz (Wrocław: Ossolineum, 1967), 39.
- Kuropatwińska-Świdowa Halina, „Bibliofil-humanista – Stanisław Piotr Koczorowski”, w *Portrety bibliotekarzy*, red. Irena Morsztynkiewiczowa (Wrocław: Ossolineum, 1980), 132–140.
- Lankosz Kazimierz, „Paweł Włodkowiec (ok. 1370–1436)”, w *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. Jerzy Stelmach, Waław Uruszczak (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000), 57–65.
- Leszczyńska Cecylia, „Antoni Paweł Kostanecki 1866–1941”, w *Portrety Uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945, A–Ł*, red. Piotr Salwa, Andrzej Kajetan Wróblewski (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016), 380–385.
- Luppis Ferruccio de, „Przemówienie p. Ferruccia de Luppis konsula Królestwa Italii”, w *Towarzystwo „Dante Alighieri” we Lwowie* (Lwów: Drukarnia Polska, 1930), 19.
- Morawiecka Zofia, „Korsak Julian”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969), 108–110.
- Olejko Andrzej, „Obcokrajowcy w lotnictwie polskim u progu niepodległości i obce trendy w nim po 1918 roku – szkic tematyczny”, w *Swojskość oraz cudzoziemszczyzna. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej*, red. Andrzej Niewiński (Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon, 2022), 210–234.

- Orman Elżbieta, „Skarbek Aleksander Wincenty Jan (1874–1922)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVIII (Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 1997–1998), 1–7.
- Samójło Jerzy, „Ebenberger Adam (zm. 1932)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV (Kraków: Polska Akademia Nauk, 1948): 193.
- Skreń Rościszaw, Szklarska-Lohmannowa Alina, „Pawlikowski Michał”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXV (Wrocław: Ossolineum, 1980), 455–459.
- Sroka Łukasz Tomasz, „Wydział humanistyczny”, w *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. Adam Redzik (Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015), 595.

Netografia

- Bassi Carlo, *Ab insomni non custodita dracone. Dentro la poesia di Ferrara. Ferruccio De Lupis e la grande impresa editoriale del 1921*, <https://rivista.fondazioneestense.it/it/2005/22/item/77-ab-insomni-non-custodita-dracone/77-ab-insomni-non-custodita-dracone> (dostęp: 10.11.2024).
- Chi Era Costui?, *Ferruccio Luppis*, <https://www.chieracostui.com/costui/docs/search/schedaoltre.asp?ID=13752> (dostęp: 10.11.2024).
- Cittadella Alex, *Fracassetti Libero (1863 – 1930) insegnante, promotore culturale, amministratore pubblico*, <https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/fracassetti-libero/> (dostęp: 10.11.2024).
- Encyklopedia PWN, Kazimierz Kwietniewski, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kwietniewski-Kazimierz;3929708> (dostęp: 15.10.2024).
- L’Istituto Nazionale di Studi Etruschi, <https://www.studietruschi.org/> (dostęp: 13.10.2024).
- La Biennale di Venezia, *History of the Archivio Storico delle Arti Contemporanee*, <https://www.labiennale.org/en/asac/history-asac> (dostęp: 17.10.2024).
- Libro d’Oro della Nobiltà Mediterranea, *(Giovanni) Antonio de’ Lupis di Soragna morto a Ferrara; probabile capostipite dei Lupis-Luppis di Ferrara*, <http://www.genmarenostrum.com/pagine-lettere/letteral/Lupis/Luppis%20di%20Ferrara.htm> (dostęp: 10.11.2024).
- NCK, *180 lat temu powstała Biblioteka Polska w Paryżu*, <https://www.nck.pl/aktualnosci/180-lat-temu-powstala-biblioteka-polska-w-paryzu> (dostęp: 03.11.2024).
- Niemczycka-Babel Wanda, *Lata wojny 1939–1945*, <https://www.lwow.com.pl/wanda/apokalipsa2.html> (dostęp: 18.11.2024).
- Olszewska-Pazyrzyzna Helena, *Mój lwowski mikrokosmos. Część II – matura, życie towarzyskie, studia, czwarty rozbiór Polski 1927–1939*, <https://www.lwow.com.pl/rocznik/mikrokosmos2.html> (dostęp: 15.10.2024).
- Rola-Bruni Agata, *Placówki dyplomatyczne w Warszawie (odc. V): ambasada włoska*, <https://www.polacchiinitalia.it/placowki-dyplomatyczne-w-warszawie-odc-v-ambasada-wloska/> (dostęp: 17.11.2024)
- Sejm Wielki, *Witold Aleksander Marian Schreiber-Luczyński*, <https://www.sejm-wielki.pl/b/loza.5972> (dostęp: 18.11.2024).

Società Dante Alighieri, *History of Società Dante Alighieri*, <https://www.dante.global/en/la-dante/history> (dostęp: 10.10.2024).

Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, *List abpa J. Teodorowicza do J. Ebenberger, 08-12-1934*, https://archiwum.ormianie.pl/pliki/Korespondencja_JT/Wychodzaca/ebenberger_janina_004.pdf (dostęp: 20.11.2024).